

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Kutseõpetaja õppekava

Lisanna Tamm

**KÜBERKIUSAMISE JA TAVAKIUSAMISE SEOSSED JA ERINEVUSED ÜHE
EESTI KUTSEKOOLI 16-AASTASTE NOORTE JA NENDE LAPSEVANEMATE
ARVAMUSTE PÕHJAL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Piret Luik

Läbiv pealkiri: Küberkiusamise ja tavakiusamise seosed ja erinevused

KAITSMISELE LUBATUD:

Juhendaja: Piret Luik (PhD)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Piret Luik

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2015

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1 Traditsiooniline kiusamine ja küberkiusamine	4
1.1 Traditsioonilise kiusamise olemus.....	4
1.1.1 Kiusamise tunnused	5
1.1.2 Kiusamise liigid	5
1.2 Küberkiusamise olemus.....	6
1.2.1 Küberkiusamise tunnused.....	8
1.2.2 Küberkiusamise liigid.....	9
1.3 Traditsioonilise kiusamise ja küberkiusamise sarnasused	11
1.4 Traditsioonilise kiusamise ja küberkiusamise erinevused.....	12
1.5 Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused	14
2 Uurimus küberkiusamise ja tavakiusamise seoste ja erinevuste kohta 16-aastaste noorte ja nende lapsevanemate arvamuste põhjal	16
2.1 Meetod.....	16
2.1.1 Valim.....	16
2.1.2 Mõõtevahend	17
2.1.3 Protseduur.....	17
2.1.4 Andmeanalüüsi meetodite kirjeldus	18
3 Tulemused	20
3.1 Traditsiooniline kiusamine	20
3.2 Küberkiusamine.....	23
3.3 Traditsioonilise kiusamise ja küberkiusamise sarnasused ja erinevused	26
4 Arutelu	28
4.1 Töö piirangud ja praktiline väärtus.....	30
5 Kokkuvõte.....	32
Summary.....	33
Tänuõnad	34
Autorsuse kinnitus.....	34
Kasutatud kirjandus.....	35
Lisa 1	38
Lisa 2	39
Lisa 3	40

Sissejuhatus

Kiire info- ja kommunikatsioonitehnoloogia areng on kaasa aidanud uue kiusamisliigi tekkimisele, milleks on küberkiusamine. Eestis on noorte internetikasutus üks suurimaid Euroopas. Seda näitab ka aastal 2008 tehtud uuring Flash Eurobaromeeter, kus on leitud, et Eestis kasutab interneti 93% kõigist 6–17-aastastest lastest (Kalmus, 2009). 2010. aastal tehtud üle-euroopalisest uuringust selgus, et vähemalt iga kümnes Eesti laps on kogunud küberkiusamist (EU Kids online, 2010). Eesti koolides on küberkiusamise ohvriks langenud rohkem kui 40% õpilastest, mis on kaks korda enam kui paljude riikide keskmine (Kalmus, 2009; Naruskov, 2009). Selle näitajaga oleme Euroopas eesotsas.

Küberkiusamisel võivad olla sarnased tagajärjed tavakiusamisega. Ohvrile võib see avaldada emotsionaalset, psühholoogilist ja isegi füüsilist mõju (Isakannu, 2008). Kuna küberkiusamine on uue - tehnoloogia ajastu probleem, ei teata veel kõike selle ohtlikkusest. Tavakiusamisega oleme kokku puutunud pikemalt ja seetõttu on oluline uurimisprobleem, millisenä tajutakse erinevusi ning seoseid tavakiusamise ja küberkiusamise vahel.

Töö eesmärgiks on välja selgitada, millistena tajuvad erinevusi ning seoseid tavakiusamise ja küberkiusamise vahel ühe Eesti kutsekooli 16-aastased õpilased ja nende vanemad. Töö eesmärgi täitmiseks töötati läbi vastavasisulist kirjandust ja varasemaid uurimusi.

Bakalaureusetöö koosneb kahest osast - teoreetilisest ja empiirilisest. Teoreetilises osas antakse ülevaade küberkiusamise ja tavakiusamise olemusest ning nende seostest ja erinevustest. Empiirilises osas aga keskendutakse kvalitatiivse uuringu protseduuri kirjeldamisele ning tulemustele analüüsile. Andmekogumismeetodiks valis töö autor poolstruktureeritud intervjuu ja saadud andmeid analüüsiti kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutades.

1 Traditsiooniline kiusamine ja küberkiusamine

1.1 Traditsioonilise kiusamise olemus

Kiusamine koolilaste seas on väga vana ja tuntud nähtus. Kuigi paljud inimesed on tuttavad selle probleemiga, sai koolikiusamisest alles 1970ndate aastate alguses teaduslik uurimisobjekt ja seda enamasti Skandinaavia maades. 1980 ja 1990 aastate alguses levis see ka mujale. Kiusamislaseid uurimusi on läbi viidud väga paljudes erinevates riikides. Alates 1990ndatest aastatest on hakatud kiusamist teadvustama sotsiaalse probleemina (Olweus, 1995). Kiusamise uurimine sai alguse eelkõige tänu meedia huvile kajastamaks traagilisi sündmusi, mis on juhtunud laste ja noortega seetõttu, et nad pole olnud võimelised leidma efektiivseid lahendusi kiusamiskäitumisega toimetulekuks (Slonje & Smith, 2008).

Mõned uurijad räägivad koolikiusamisest kui tuvastatud problemaatilise käitumisest noorukite seas, mis mõjutab õpiedukust, sotsiaalseid oskusi ja psühholoogilist heaolu nii ohvrite kui kiusajate seas (Wang, Iannotti & Nansel, 2009). Paljud uurijad on kiusamist püüdnud defineerida. Kiusamist on defineeritud kui korduvat, tahtlikku, agressiivset käitumist, mis teeb teistele inimestele haiget ja viib süstemaatilise võimusuhte kuritarvitamiseni (Slonje & Smith, 2008). Võimusuhte kuritarvitamine võib tuleneda erinevatest asjaoludest. Näiteks võib olla kiusaja ohvrilt füüsiliselt tugevam, staatusel kõrgemal tasemel või omada paremaid teadmisi (Kowalski, Morgan & Limber, 2012). Veel on kiusamist peetud agressiooni vormiks, mis mõjutab eelkõige lapsi ja noorukeid ning toimub enamasti kas koolis või avalikes kohtades nagu mänguväljakud ja bussipeatused (Hinduja & Patchin, 2006). Kiusamiskäitumist on lisaks lastele ja noortele koolides täheldatud ka teistes vanuselistes ja sotsiaalsetes gruppides - täiskasvanutel töökollektiivides ja ka teistes institutsioonides (Kõiv, 2006). Smith ja Morita (1999, viidatud Kõiv, 2006 j) arvavad, et enamasti räägitakse siiski kiusamiskäitumisest koolides. Põhjust tuleb otsida ilmselt laste ja noorte valikute piiratuses koolikohustuse täitmisel kuna sageli on kiusatavale sobimatu koolikollektiivi vahetamine raskendatud.

Olweus (1999) toob välja kiusajate kolm tunnusoont:

- tugev tung võimu ja domineerimise järele,
- vaenulikkus,
- agressiooni kasutamine selleks, et midagi saada.

Uurimustest on ilmnenu, et kiusaja (eriti just poisslaps) on tavaliselt ohvrilt füüsiliselt tugevam (Mishna, Saini & Solomon, 2009). Sageli omab kiusaja ka muid iseäralikke füüsilisi iseärasusi, nagu näiteks tugev hääletoon või väljakutsuvad poosid (Atlas & Pepler, 1998). Kiusajad kipuvad olema agressiivsed mitte ainult eakaaslaste, vaid ka oma vanemate ja

õpetajatega. Neid on sageli iseloomustatud impulsiivsetena ja neil on vajadus domineerida teiste inimeste üle (Olweus, 1995).

Olweus (1999) leidis, et tüüpilised kiusamise ohvrid on emotsionaalselt ebakindlad, murelikud, ettevaatlikud, õrnad ja vaiksed õpilased. Kiusamise ohvritel on madal enesehinnang ja negatiivne mina-pilt. Kui ohvriks on poisid, on nad tavaliselt füüsiliselt nõrgemad kui enamus nende eakaaslasi.

Ohvrite arv traditsioonilise kiusamise puhul väheneb vanusega (Ortega et al., 2012). Seda näitavad ka varasemad uuringud (Sutton & Smith, 1999). Samas ei saa väita, et ka kiusajate arv laste kasvades väheneb (Whitney & Smith, 1993). Füüsiline kiusamine kaldub olema ülekaalus nooremaealiste ja verbaalne ning kaudne kiusamine vanemaealiste õpilaste hulgas (Kõiv, 2000).

1.1.1 Kiusamise tunnused

Olweus (1999) tõi välja kiusamise kolm tunnust:

- korduv rünnak ohvri vastu toimub pika perioodi vältel,
- tahtlik rünnak ohvri vastu, mis teeb ohvrile kas vaimset või füüsilist kahju,
- eksisteerib tasakaalutus võimusuhtes ohvri ja kiusaja vahel.

Tänapäeval lähtutakse kiusamise defineerimisel just nendest kolmest elemendist.

Tasakaalutus võimusuhtes tähendab seda, et ohvril on raske ennast kaitsta või sisaldab kiusamine süstemaatilist jõu või võimu kuritarvitamist (Olweus, 1999). Võimusuhte kuritarvitamine võib tuleneda erinevatest asjaoludest. Näiteks võib olla kiusaja ohvrist füüsiliselt suurem või tugevam, eakaaslaste seas staatusest kõrgemal tasemel (Kowalski et al., 2012). Võimusuhte kuritarvitamine võib toimuda ka juhul kui näiteks kogu klass kiusab ühte õpilast (Olweus, 2013; Pepler, Cummings & Craig, 2009). Võimu teise üle võib saavutada ka siis kui tead teise inimese haavatavaid kohti nagu näitkes füüsilisi iseärasusi, õpiprobleeme ja perekondlikku olukorda (Thomas, Connor & Scott, 2015). Kiusamiskäitumise korral kiusaja aina kogub võimu ja kiusatava võim järjest väheneb. Seetõttu on lõpuks noorel, keda kiusatakse, keeruline tekkinud olukorda üksi lahendada (Pepler et al., 2009).

Kiusamiskäitumist ei maksa otsida väikelaste tegevustest. Eelkooliealised lapsed mängivad sageli selliseid füüsilisi ja verbaalseid mänge, mis täiskasvanule võivad julmad tunduda. Selliseid mänge mängides võivad lapsed rikkuda distsipliini või korra reegleid, kuid see ei ole veel kiusamine. Väikelastel puudub reeglina tahe oma mängukaaslasele korduvalt haiget teha.

1.1.2 Kiusamise liigid

Sullivan, Cleary ja Sullivan (2004) on kirjeldanud traditsioonilise kiusamise liike. Nad on jaganud kiusamise füüsiliseks ja mittefüüsiliseks kiusamiseks. Füüsiline kiusamine on näiteks löömine, tõukamine, tagumine, kriimustamine, vara kahjustamine, juustest tirimine,

lukustamine ruumi, näpistamine ja sülitamine. Mittefüüsiline kiusamine jaguneb omakorda verbaalseks ja mitteverbaalseks kiusamiseks. Verbaalne kiusamine on näiteks teist alandav kõnepruuk, ähvardamine vägivallega, hüüdnimedega kutsumine, rassistlikud alandavad märkused, seksuaalselt alandav kõnepruuk, teise inimese mustamine. Oma uurimuses on Sullivan et al., (2004) mittefüüsilise verbaalse vägivalga all välja toonud ka alandavate telefonikõnede tegemise, mille töö autor liigitatakse küberkiusamise alla. Mitteverbaalne kiusamine jaguneb omakorda otseseks ja kaudseks kiusamiseks. Otsene kiusamine on näiteks ähvardavate näoväljenduste ja žestide tegemine. Kaudse kiusamise all mõeldakse näiteks manipulatiivset suhete lõhkumist, süstemaatilist isoleerimist ja ignoreerimist. Mitteverbaalse kaudse kiusamise alla võib liigitada ka näiteks kiusamissituatsiooni, kus kiusaja kirjutab ohvri kohta solvavaid sõnu paberile või mõne hoone seinale. Sellise teo puhul on kiusajal võimalik hoida salajast identiteeti kuna ta teeb seda salaja (Heirman & Walrave, 2008).

Suttoni ja Smithi (1999) uuringust selgub, et tänapäeval on koolides probleemiks veel kolm kiusamisliiki. Nendeks on küberkiusamine, rassistlik kiusamine ja seksuaalsete vähemuste vastu suunatud kiusamine.

1.2 Küberkiusamise olemus

Noorukiiga on periood, kus suhted väljaspool perekonda muutuvad olulisemaks. Suhtlemine eakaaslastega aitab arendada sotsiaalseid oskusi. Samuti aitab suhtlemine noorukitel õppida, kuidas teha koostööd, näha asju erinevatest vaatenurkadest ja rahuldada kasvavat nõudlust läheduse järele. Noored, kellel on lähedasi sõpru, on palju enesekindlamad, altruistlikumad, vähem agressiivsed ja väärtustavad õppetööd (Mesch, 2009). Tänapäeva info- ja tehnoloogia ajastul on lisaks näost-näkku suhtlemisele ka teisi võimalusi eakaaslastega kontakti hoidmiseks. Paljud noored omavad erinevaid tehnilisi seadmeid, mida nad igapäevaselt kasutavad. Neil on telefonid, laua- või tahvelarvutid, mille kaudu toimub eakaaslastega suhtlemine. Infotehnoloogia areng on toonud inimkonnale palju kasu. Kuid pole head ilma halvata. Kahjuks toob interneti kasutamine endaga kaasa ka mitmeid negatiivseid ilminguid (Thomas et al., 2015). Paraku on internet on kaasa aidanud nii mõnelegi kahjuliku käitumise tekkimisele nagu näiteks küber-häkkimine (paroolidega kaitstud isiklikule informatsioonile illegaalselt sisse murdmine), küber-jälitamine (läbi interneti teise arvutikasutaja jälitamine või luuramine) ja ka küberkiusamine (Agatston, Kowalski & Limber, 2007).

Teatud funktsioonide olemasolu internetis võib muuta tõenäolisemaks korrarikumiste tekke. Nendeks funktsioonideks on näiteks:

- anonüümsus - võimalik varjata enda identiteeti,

- reprodutseeritavus - hõlpsasti võimalik edastada kuulujutte kolmandatele osapooltele,
- emotsionaalse reaktiivsuse puudumine - miimika ja kehakeele mittekasutamine,
- kontrollimatus - paljudel suhtlusportaalidel puuduvad administraatorid (kui suhtlemine muutub agressiivseks, ei ole ohvril võimalik abi saada),
- suhteline püsivus - internetti jäetud sõnumid püsivad seal seni, kuni keegi need ära kustutab,
- 24/7 informatsiooni kättesaadavus.

Kõik need omadused võivad aidata selgitada, miks küberkiusamine on muutumas probleemiks tänapäeva ühiskonnas (Kowalski, Giumetti, Schroeder, & Lattanner, 2014).

Küberkiusamise mõiste põhineb tavakiusamise mõistel (Kowalski & Limber, 2007; Menesini, 2012; Slonje & Smith, 2008; Carvalho et al., 2008). Küberkiusamise defineerimine on osutunud raskeks, sest erinevate uurijate seas puudub üksmeel parameetrite osas, mille järgi küberkiusamist määratleda (Olweus, 2013). Juvonen ja Gross (2008) näevad küberkiusamist kui tavakiusamise pikendust küberruumis kus ohvrile tekitatakse emotsionaalset kahju läbi interneti või mobiiltelefoni. Ka mitmed teised uurijad on vaadelnud traditsioonilist ja küberkiusamist kui ühist kiusamisliiki (Agatston et al., 2008; Carvalho et al., 2008; Ybarra & Mitchell, 2004). Li (2007) on öelnud küberkiusamise kohta: „vana vein, uus pudel.“ Samas pole mitte kõik teadlased üksmeelel. Mitmete uurijate töötulemus näitab, et küberkiusamisel on võrreldes traditsioonilise kiusamisega siiski olulisi erinevusi. Peamised erinevused on:

- küberkiusamise korral potentsiaalne anonüümsus - traditsioonilise kiusamise korral pole enamasti võimalik,
- küberkiusamise korral kiusaja ja ohvri omavahelise visuaalse kontakti puudumine (seetõttu pole oluline kiusaja füüsiline suurus, tugevus või populaarsus) - traditsioonilise kiusamise korral on need faktorid tavaliselt olulised (Jose, Kljakovic, Scheib, & Notter, 2012; Monks & Smith, 2006; Slonje & Smith, 2008; Wang et al., 2009).

Monks ja Smith (2006) on defineerinud küberkiusamist kui agressiooni vormi, mis on tahtlik, mida viivad läbi kas üksikisik või rühm inimesi elektroonilisi vahendeid kasutades eesmärgiga korduvalt ja pika aja jooksul teha haiget kannatanule, kellel ei ole lihtne ennast kaitsta. See definitsioon kattub suuresti käesoleva töö autori arusaamaga küberkiusamisest. Seetõttu kasutati definitsiooni kirja pandud märksõnu ka intervjuu küsimustiku koostamisel.

Suurenenud internetikasutusega noorte seas on küberkiusamisest saanud ülemaailmne probleem. Eelkõige levib küberkiusamise problemaatika nendes riikides kus interneti

kasutamise protsent noorte seas on suur (Peebles, 2014). Noortel, kes jagavad internetis oma isiklikku informatsiooni, on suurem risk langeda küberkiusamise ohvriks kui neil, kes kasutavad internetti vaid informatsiooni otsimiseks. Kui kiusaja tahab kedagi küberruumis kiusata, on vaja ohvri kohta personaalset informatsiooni (Mesch, 2009). Juba üsna vanad uuringud (Diener, 1980; Postmes & Spears, 1998) näitavad, et inimesed julgevad küberruumis öelda ja teha asju, mida tavaelus ei julgeta. See fakt võib olla põhjuseks, miks pigem valitakse küberkiusamine kui näost-näku ehk traditsiooniline kiusamine. Samuti võib küberkiusamise massilisele levikule kaasa aidata fakt, et küberkiusaja ei pea muretsema ohvrist füüsilise üleoleku pärast. Küberkiusajal on võimalik jääda anonüümseks ning seetõttu on interneti keskkonnas võimalik kiusata ka endast reaalses elus füüsiliselt tugevamaid inimesi.

Teadlased arutavad kas küberkiusamine on tõusuteel. Solonje ja Smith (2008) väidavad, et tehnoloogia arenedes küberkiusamiste arv tõuseb. Samas on teadlasi, kes arvavad et küberkiusamiste arv pole viimastel aastatel oluliselt tõusnud.

Küberkiusajad on pigem need kellel reaalses elus võimu pole. Tavaliselt on küberkiusajateks ohvrile tuttavad inimesed kellel on tehnoloogia valdkonnas paremad teadmised. Samas on küberruumis võimalik kiusata ka täiesti võõraid inimesi (Vandebosch & Cleemput, 2008).

Küberkiusamise ohvrid võivad olla reaalses elus vägagi tuntud ja armastatud inimesed (Vandebosch & Cleemput, 2008). Nii küberkiusajad kui küberkiusamise ohvrid kogevad tõenäolisemalt häireid tulemuslikkuses – puuduvad rohkem, saavad kehvemaid tulemusi ja kogevad kehva keskendumisvõimet nii koolis kui tööl (Agatston et al., 2012). Ybarra ja Mitchelli (2004) uuringu tulemused näitavad, et küberkiusajad ja nende ohvrid omavad sageli oma vanematega nõrka emotsionaalset sidet.

1.2.1 Küberkiusamise tunnused

Uurijate seas on populaarsust kogunud arvamus, et küberkiusamise tunnusoonteks saab üldiselt pidada Olweuse (1999) poolt välja toodud traditsioonilise kiusamise kolme tunnusoont. Nendeks tunnusoonteks on:

- tahtlikkus,
- korduvus,
- tasakaalutus võimusuhetes.

Need tunnused eristavad küberkiusamist ka üldisest küberagressioonist, mille puhul rünnak ei pruugi korduda ja puudub võimusuhte tasakaalutus (Carvalho et al., 2008; Thomas et al., 2014). Mõned uurijad aga usuvad, et korduvus ja tasakaalutus võimusuhetes ei pruugi eksisteerida igas küberkiusamise juhtumis (Slonje & Smith, 2010; Calmaestra et al., 2010). Näiteks postitad kellestki ühe pildi, mida võivad näha, kommenteerida ja jagada paljud

inimesed. Sellise teo puhul on raske võimude tasakaalutust määratleda. Ka tahtlikkuse aspekt on küberkiusamise tunnuseks uurijate seas erimeelsusi tekitanud. Küberkiusamise keerulise iseloomu tõttu on kiusamise tahtlikkuse hindamine raskendatud (Thomas et al., 2014).

Küberkiusamisele on lisaks tavakiusamisele omastele tunnusjoontele lisatud ka võimalik anonüümsus kus kiusatav ei tea kes teda kiusab. See asjaolu raskendab oluliselt ohvri olukorda (Kowalski & Limber, 2007). Anonüümsus internetisuhtlusel ei ole alati halb faktor. Tänu anonüümsusele julgevad paljud inimesed internetis rääkida oma kõige isiklikematest saladustest võhivõõrastele inimestele ning saada seeläbi abi või kogeda kergendustunnet (Agatston et al., 2008). Noored, kes reaalses elus väga sotsiaalsed ei ole, saavad läbi interneti anonüümselt teistega suhelda ja seeläbi oma suhtlemisvajadust rahuldada. Samas on anonüümsusel on ka negatiivsem pool. See annab kiusajale julguse käituda agressiivselt kuna ta arvab, et tema tegudel ja käitumisel internetis ei ole tagajärgi. Tänu anonüümsusele kiusajad ei näe ohvri kannatusi ja tunnevad end see tõttu vähem süüdi (Peebles, 2014). Kowalski ja Limberi (2007) uuringust selgus, et 48% kiusatavatest ei teadnud kes neid kiusas. Li (2007) uuringus oli see protsent 46.6% ja Slonje ja Smithi (2008) uuringus 32.8%. Kõige suurem anonüümsuse tase oli 2004 aastal Ameerikas tehtud uuringus kus selgus, et 69% kiusatavatest ei teadnud, kes neid internetis kiusas (Ybarra & Mitchell, 2004). Kuigi paljud kiusajad arvavad, et internetis kiusamine on anonüümne, selgus Peeblesi (2014) uuringust, et umbes 40-50% küberkiusamise ohvritest teavad kiusaja isikut. Juovonen ja Gross (2008) uurimuses oli see protsent veelgi kõrgem. Koguni 73% noortest arvas teadvat kes neid küberruumis kiusas. Lisaks anonüümsusele on uurijad leidnud, et ka avalikkus on oluline küberkiusamise faktor. Slonje ja Smithi (2008) uurimusest selgus, et avalik kiusamine mõjub ohvrile rängemini kui varjatud kiusamine. Kiusamisest interneti teel saab sageli informeeritud suur hulk isikuid, kes kiusamisprotsessi võivad jälgida (Slonje & Smith, 2008).

Vandebosch ja Cleemput (2008) uuringus küsiti osalejatelt miks õpilased teisi läbi interneti kiusasid. Põhjuseks toodi välja tahtlikku soovi teha teisele halba, maksta kätte enda kiusamise eest, ohvri mittedallimist, kiusamist igavusesse tõttu, tahtmist näidata oma tehnoloogilisi oskusi, tahet näidata oma võimu.

1.2.2 Küberkiusamise liigid

Läbi aegade on küberkiusamist püütud liigitada mitmeti.

Nii näiteks on eristatud (Calmaestra et al. 2010):

- varjatud ja avalikku küberkiusamist,
- liigitus kiusamisprotsessi tehnoloogilise abivahendi (mobiiltelefoni või arvuti) eristamise kaudu,
- traditsioonilise kiusamise uus vorm *versus* IT- tehnoloogiline üleolek.

Lisaks on Willard (2007) välja toonud spetsiifilised käitumisviisid, mis on omased küberkiusamisele:

- *flaming*, mis tähendab kirjalikku versiooni verbaalsest väärkohtlemisest,
- ahistamine,
- mustamine,
- ümberkehastumine,
- *outing*, mis tähendab isiku seksuaalse identiteedi avalikustamist ilma tema nõusolekuta,
- petmine,
- tõrjumine,
- küberjälitamine.

Tuginedes varasematele liigitustele koondasid Calmaestra et al., (2010) kokku küberkiusamise erinevad kategooriad ja jagasid need neljaks põhiliigiks sõltuvalt rünnaku iseloomust. Nendeks said:

- kirjalik-verbaalne käitumine,
- visuaalne käitumine,
- teise isikuna esinemine,
- väljaarvamine.

Kirjalik-verbaalset kiusamiskäitumist iseloomustab solvangute, alusetute kuulujuttude, väärinfo või laimu levitamine kirjalikus vormis info- või kommunikatsioonitehnoloogia vahendi kaudu. Visuaalne käitumine hõlmab piltide ja videote saatmist ja levitamist internetis. Teise isikuna esinemine tähendab kellegi identiteedi ebaseaduslikku pahatahtlikku kasutamist. Näiteks tuvastab kiusaja ohvri internetikontode paroolid, pääseb ligi kiusatava isiklikule infole ja levitab seda eesmärgiga kahjustada ohvri mainet või sotsiaalseid suhteid. Väljaarvamise all peetakse silmas olukorda, kus kiusamise eesmärgiks on kiusatava sotsiaalne tõrjutus. Näitena võib tuua suhtlusvõrgustike sõbralisti taotluse ignoreerimist või sealt väljaarvamist, küberruumis olevatesse rühmamängudesse mitte kaasamist (Willard, 2011).

Cowie (2013) on leidnud mõned kõige sagedamalt esinevad kiusamismeetodid internetis. Nendeks on:

- mustamine – kiusatava kohta valeinformatsiooni või kuulujuttude levitamine sotsiaalvõrgustikes või blogides eesmärgiga tahtlikult kahjustada kiusatava mainet,
- paroolide häkkimine – ohvri kontolt kirjade saatmine või sotsiaalvõrgustiku kontole sisse tungimine,
- ähvardamine - korduvalt õelate, solvavate ja ähvardavate sõnumite saatmine.

Vandebosch ja Cleemput (2008) uuringus leiti, et kõige enam toimus küberkiusamist läbi omavahelise suhtluse internetis. Paljud uuringus osalejad tunnistasid, et on sattunud häkkerite rünnaku osaliseks. Samuti mainiti ka teist laadi küberkiusamise olemasolu. Näidetena võib välja tuua:

- suures koguses emotikonide ehk *smailide* saatmist,
- isiklike vestluste lekitamist,
- tagarääkimist,
- piltidega manipuleerimist,
- ohvrit halvustava netilehekülje loomist,
- ähvarduskirjade saatmist,
- jututoas kellegi alandamist,
- seksuaalse alatooniga kommentaaride saatmist.

Mõningad vastanutest arvasid, et näiteks viiruse saatmine arvutisse pole küberkiusamine. Samas ähvardamine, hirmutamine või solvamine on seda kindlasti.

Slonje ja Smithi (2008) uuringust selgus, et kõige sagedamini kasutati küberkiusamiseks häiriva sisuga e-mailide saatmist. Sama uuringu tulemustest ilmneb, et kõige drastilisemad on tagajärjed kompromiteeriva pildi või video lekitamise korral. Seda eelkõige põhjusel, et visuaalset materjali saab vaadata lai üldsus pika aja jooksul. Kiusamine telefoni teel on ohvri poolt vaadatuna küberkiusamise leebem variant kuna see on personaalsem. Samas suuliselt esitatud solvangul on suurem mõju kui pahatahtlikul kirjal.

1.3 Traditsioonilise kiusamise ja küberkiusamise sarnasused

Traditsioonilisel kiusamisel ja küberkiusamisel on kolm sarnast omadust (Agatston et al., 2007; Olweus, 2013) :

- mõlemad on agressiooni vormid,
- eksisteerib tasakaalutus võimuhetes ohvri ja kiusaja vahel,
- kiusamiskäitumine kordub.

Mõned uurijad arvavad, et tahtlikkus ehk soov teha teisele kahju, on kindlaks eelduseks nii küber- kui tavakiusamise korral. Samas on võimuhete tasakaalutus ja korduvus eelduseks põhiliselt tavakiusamisele. Küberkiusamise puhul võib aga ei puugi kiusamiskäitumine olla korduv. Samuti ei pruugi esineda ohvri ja kiusaja vahel võimuhete tasakaalutust (Wang Iannotti & Nansel, 2009).

Kiusamiskäitumisele on omane (esinegu see siis küberruumis või reaalses elus), et alati on keegi kiusaja ja keegi ohver (Thomas et al., 2015). Kiusamisprotsessis võib olla kolme liiki osalejaid. Lisaks kiusajatele ja ohvritele võib eristada ka ohver-kiusaja rolli. Sellel

juhul on tegemist inimesega kes kiusab teisi, kuid on samas ise ka ohver (Kubiszewski et al., 2015).

Uurijad on täheldanud, et mõned kiusamismeetodid on tava-ja küberkiusamise korral sarnased. Näiteks erineval moel mustamine, ähvardamine ja alandamine (Mishna, Saini & Solomon, 2009).

Anonüümsus ei ole uus tunnus kiusamiskäitumises. Anonüümsust peetakse rohkem küberkiusamisele omaseks tunnuseks, kuid seda võib esineda ka traditsioonilise kaudse kiusamise korral. Näiteks levitades kuulujutte või varastades ohvrile kuuluvaid esemeid, on tavakiusamise korral samuti võimalik kiusajal anonüümseks jääda. (Heirman & Walrave, 2008).

Sarnased on ka tavakiusamise ja küberkiusamise tagajärjed. Ohvrid, keda kiusatakse, on reeglina eraklikud. Nad kurdavad üksinduse üle ja on sageli madala enesehinnanguga. Tihti esineb kiusatavatel depressioonisümptomeid, ärevust ja sotsiaalseid probleeme (Menesini & Nocentini, 2009). Erandlikud ei ole ka enesetapu mõtted (Hinduja & Patchin, 2010). Kiusajatel esineb üldist agressiooni, kuritegelikku ja reegleid rikkuvat käitumist ning ka uimastite kasutamist (Menesini & Nocentini, 2009). Isikutel, kes on nii kiusajad kui ka kiusatavad, on suurem risk sotsiaalsete ja vaime tervise häirete tekkeks (Juvonen & Gross, 2008).

Hinduja ja Patchin (2010) on leidnud, et 65 protsenti küberkiusamise ohvritest on ka traditsioonilise kiusamise ohvrid ning 77 protsenti küberkiusajatest on olnud ka tavakiusajad. Ka mitmed teised uurijad on oma töödes leidnud, et mõlema kiusamisvormi korral on ohvrid sageli ühed ja samad (Kowalski et al., 2012; Slonje & Smith, 2008; Carvalho et al., 2008). See asjaolu viitab selgelt vaadeldavate kiusamisvormide suurele sarnasusele. Sageli toimub kiusamisprotsess komplekselt kus kasutusel on nii küber- kui ka tavakiusamise elemendid (Thomas et al., 2015).

1.4 Traditsioonilise kiusamise ja küberkiusamise erinevused

Mitmed uurijad arvavad, et traditsioonilisel kiusamisel ja küberkiusamisel on sarnaseid jooni rohkem kui erinevaid (Thomas et al., 2015). Samas on ka vastupidiseid hinnanguid kus väidetakse, et vaadeldavatel kiusamisliikidel ei ole palju sarnaseid jooni. Enam kui pooled küberkiusamisega seotud õpilased ei ole kogenud koolikiusamist väidab Kubiszewski (Kubiszewski et al., 2015).

Kõige ilmsem erinevus küberkiusamise ja traditsioonilise kiusamise vahel on see, et küberkiusamine nõuab mõningasi tehnilisi oskusi. Lapsed, kes ei oska internetti ja telefone kasutada, ei saa küberkiusamisel kiusajana osaleda (Peebles, 2014).

Kui tavakiusamise korral saab kiusaja vaid üksikuid meetodeid kasutades anonüümseks jääda, siis küberkiusamise korral on anonüümsus väga sage nähtus. Paljud uurijad on pidanud küberkiusamise ja tavakiusamise üheks olulisemaks eristatavaks tunnuseks just küberkiusamise puhul tajutatavat anonüümsust (Hinduja & Patchin, 2006; Kowalski et al., 2007; Li, 2007; Mesch, 2014; Slonje & Smith 2008).

Traditsioonilise kiusamisviisi korral näeb tihti kiusaja oma tegevuse mõju kohe. Näiteks võib ohver rünnaku pärast nutma hakata ning seeläbi on koheselt näha, et kiusatav tunneb ennast halvasti. Küberkiusamise korral aga kiusaja oma käitumise mõju ohvrile koheselt ei näe või ei saa sellest üldse teada (Ybarra & Mitchell, 2004).

Mitmed uurijad arvavad, et kahe vaadeldava kiusamisliigi taga on erinevad motiivid. Küberkiusamise korral on need pigem isikusised ja traditsioonilise kiusamise korral isikutevahelised. See tähendab, et küberkiusamise korral on eesmärk pigem protsessi läbiviimisel kui sellel, et olla kiusamise tagajärgede tunnistajaks nagu see on traditsioonilise kiusamise puhul (Kowalski et al., 2014).

Uurimustest on välja tulnud, et küberkiusamist ja tavakiusamist eristab ka ajalise viivituse tekkimine. Küberkiusamise puhul ei tea kiusaja kunagi millal tema tegevus ohvrini jõuab (Vannucci et al., 2012).

Tavakiusamine toimub enamasti keskkonnas kus ohver ja kiusaja asuvad füüsiliselt samaaegselt ühes ruumis. Seevastu küberkiusamise korral ei pea vastaspooled samaaegselt ühises virtuaalruumis olema. Traditsioonilise kiusamise korral on enamasti ohvril võimalus olukorrast kiiresti eemalduda. Virtuaalses maailmas jääb kiusamisprotsessist alati jälg, millest lahti saamiseks kulub enam aega (Mesch, 2014; Peebles, 2014; Li, 2007; Slonje & Smith, 2008).

Küberkiusamine on tavakiusamisest avalikum. Kui tavakiusamise puhul näevad kiusamiskäitumist inimesed, kes viibivad samal ajal samas kohas, siis küberkiusamise korral on „publik“ märksa laiem (Li, 2007; Peebles, 2014; Slonje & Smith, 2008).

Vaadeldes kahe erineva kahe erineva kiusamiskäitumise tagajärgi on teadlased pigem arvanud, et need on sarnased. Samas võib välja tuua ka mõningaid olulisi erinevusi.

Näiteks ei saa küberkiusaja ohvrile füüsiliselt haiget teha. Uuringutest on selgunud, et tavakiusamise ohvritel on ka raskemad psühholoogilised tagajärjed (Kubiszewski et al., 2015). Kuid mitte kõik uurijad ei nõustu eelnevaga. Mitmed neist usuvad, et pikaajalise küberkiusamise tagajärjed võivad olla sama rasked või isegi raskemad kui traditsioonilise kiusamise puhul (Ybarra & Mitchell, 2004).

Tavakiusamise puhul on kiusaja reeglina ohvril füüsiliselt tugevam. Jõufaktor mängib olulist rolli eelkõige just poiste puhul. Lisaks võib traditsioonilise kiusamise korral olla

agressor ohvril psühholoogiliselt tugevam. Sageli on tavakiusamise protsessis kiusajaid rohkem kui üks, mis määratleb selgelt võimu ebavõrdsuse. Küberkiusamise korral kiusaja vaimse ja füüsilise üleoleku faktor nii selgelt esile ei tule. Võib arvata, et küberkiusaja on paremate tehnoloogiaalaste teadmistega või siis tugevama sotsiaalse positsiooniga kui kiusatav. Virtuaalmaailmas toimetav pahategija ei pea olema oma ohvril füüsiliselt ega ka vaimselt tugevam. Küberkiusaja võib olla ükskõik kes - ka see, kes reaalses elus on kiusamiskäitumise ohver (Menesini & Nocentini, 2009; Mishna et al., 2009). On ka leitud, et küberkiusajad on vähem agressiivsed kui tavakiusajad ning nende ohvritel ei esine nii palju sisemisi vastuolusid ja probleeme (Kubiszewski et al., 2015).

Lisaks on uurimused näidanud, et kahe vaadeldava kiusamiskäitumise osaliste rollides on oluline faktor nende sugu. Nii on tavakiusamise protsessis kiusajateks enamasti meessoost isikud. Seevastu küberkiusajad võivad olla nii mees- kui ka naissoost. Kui vaadelda ohvri rolli, siis tavakiusamise protsessis olulist ülekaalu mees- või naissoost isikute osas ei ole täheldatud. Küll aga on küberkiusatavate seas rohkem naissoost inimesi (Kowalski et al., 2012).

Ortega et al., 2012 tehtud uuringus küsiti osalejatelt kumb kiusamisviis toob ohvrile rohkem kannatusi. Uuringus osalenud inimesed arvavasid, et tavakiusamine mõjub ohvrile rängemini kui küberkiusamine. Sootuks vastupidist väidavad aga Sticca ja Perren (2012). Nad palusid uuringus osalejatel võrrelda vaadeldavate kiusamiskäitumiste raskusastet. Uurimuse eesmärk oli välja selgitada, milline kiusamisprotsess on tõsisemate tagajärgedega: kas küberkiusamine, mis on avalik ja võib olla anonüümne või tavakiusamine, mis reeglina ei leia laia kajastust ja on kahe persooni vaheline asi. Uuringu tulemustest selgus, et avalikud kiusamisjuhtumid näivad osalejatele julmemad kui privaatsed. Lisaks usuti, et anonüümsed juhtumid on raskemate tagajärgedega kui mitteanonüümsed.

1.5 Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Eesti uurijad on küll võrrelnud tavakiusamise ja küberkiusamise mõningaid tunnuseid, kuid töö autorile teadaolevalt puuduvad vaadeldavate kiusamisliikide erinevusi ja seoseid võrdlevad uuringud. Küll aga on maailmas vastavat teemat enam käsitletud (Heirman & Walrave, 2008; Vannucci et al., 2012). Käesoleva töö eesmärgiks on välja selgitada, millistena tajuvad erinevusi ning seoseid tava- ja küberkiusamise vahel 16-aastased noored ja nende lapsevanemad. Lähtuvalt uurimisprobleemist püstitas töö autor kolm peamist uurimisküsimust.

- 1) Kuidas tajuvad 16-aastased noored ja nende lapsevanemad tavakiusamist?
- 2) Kuidas tajuvad 16-aastased noored ja nende lapsevanemad küberkiusamist?

3) Kuidas tajuvad 16-aastased noored ja nende lapsevanemad küberkiusamise ja tavakiusamise sarnasusi ja erinevusi?

2 Uurimus küberkiusamise ja tavakiusamise seoste ja erinevuste kohta 16-aastaste noorte ja nende lapsevanemate arvamuste põhjal

2.1 Meetod

Käesolevas bakalaureusetöös kasutas töö autor kvalitatiivset uurimismeetodit kuna antud uurimisküsimustele vastuste saamiseks on vaja saada terviklikku empiirilist andmestikku, mis hõlmaks ka kvalitatiivseid ja detaile iseloomustavaid seiku (Laherand, 2008). Inimeste isiklik arvamus ja vaadeldava teemaga seotud varasem kogemus ilmnevad kõige selgemalt just intervjuu käigus. Saadud informatsiooni oli sobilik hiljem analüüsida kvalitatiivseid meetodeid kasutades.

2.1.1 Valim

Uuringu teostamisel kasutati mugavusvalimit. Ühest Eesti kutsehariduskeskuse esimestelt kursustelt valiti uuritavate huvi ja lapsevanemate nõusoleku alusel välja 16-aastased õpilased. Valik tehti õpilaste tähestikulise nimekirja põhjal võttes sealt välja esimese ja viimase tüdruku ning esimese ja viimase poisi. Seejärel võttis töö autor kontakti nende õpilaste vanematega, et küsida laste intervjueerimiseks luba ning ühtlasi selgitada välja lapsevanema valmidus uuringus osalemiseks. Ühe tüdruku vanemad polnud uurimistöös osalemisest huvitatud, mistõttu valiti nimekirjast järgmine tüdruk. Ka ühel poisil puudus huvi uuringus osalemise vastu ning seetõttu tehti uus valik. Intervjueriti nii poisse kui tüdrukuid ja iga õpilase lapsevanemat - kas siis isa või ema. Kokku valiti intervjueerimiseks kaks poissi, kaks tüdrukut, ühe poisi ja ühe tüdruku emad ning ühe tüdruku ja ühe poisi isad. Intervjueriti erinevate sugude esindajaid eesmärgiga saada erinevat tagasisidet. Alaealistel peab intervjuus osalemiseks olema lapsevanema luba (Laherand, 2008). Kuna kõik uuritavad õpilased olid 16-aastased, siis küsis intervjueriija enne intervjueerimist vanematelt luba. Kõik uurimuses osalenud õpilased elasid koos oma lapsevanematega ja olid igapäevased interneti kasutajad. Ka uurimuses osalenud lapsevanemad olid sagedased interneti kasutajad.

Pseudonüüm	Õpilane või lapsevanem	Vanus	Haridustase	Intervjuu pikkus
Kadri	Õpilane	16	Põhiharidus	29 min
Maimu	Lapsevanem	41	Kõrgharidus	35 min
Kristel	Õpilane	16	Põhiharidus	13 min
Meelis	Lapsevanem	40	Keskeriharidus	20 min
Kristo	Õpilane	16	Põhiharidus	18 min
Merike	Lapsevanem	35	Kõrgharidus	37 min
Kaido	Õpilane	16	Põhiharidus	18 min
Martin	Lapsevanem	38	Keskharidus	22 min

2.1.2 Mõõtevahend

Töö autor kasutas andmete kogumiseks poolstruktureeritud intervjuud (vt. lisa 1), mis võimaldab esitada piisavalt küsimusi ja hoida intervjuu fookus uuritava teemal. Samas jätab valitud meetod intervjuerijale vabaduse küsida täiendavaid küsimusi ning anda vastajale võimalus omapoolseteks teemaga seotud kommentaarideks (Dunn, Morgan, O'Reilly & Parry, 2004). Intervjuu küsimused koostas töö autor koostöös juhendajaga ning nende koostamisel lähtuti töö eesmärgist.

Intervjuu koosnes kolmest teemaplokist:

- Kiusamise tajumine
- Küberkiusamise tajumine
- Tavakiusamise ja küberkiusamise seoste ja erinevuste tajumine

Iga teema sisaldas alaküsimusi, mida intervjuu käigus vastavalt vajadusele muudeti. Küsitleja andis intervjueritavatele võimaluse teemat laiendada kuulates ära ka mitte otseselt uuringu küsimustega seotud arvamused. Ennem esimese intervjuu sooritamist viidi läbi 2014. aasta kevadel pilootintervjuu kontrollimaks kas koostatud küsimustiku vastused ikka annavad vajalikku informatsiooni. Samuti saadi pilootintervjuu käigus esmane kogemus intervjuerijana.

2.1.3 Protseduur

Intervjuerimine toimus intervjueritavatega koolimajas eelnevalt kokkulepitud ajal. Õpilasi ja lapsevanemaid intervjueriti individuaalselt neile sobival ajal 2015. aasta veebruaris ja märtsis. Kõige pikem intervjuu kestis 37 minutit ja kõige lühema intervjuu kestvus oli 13

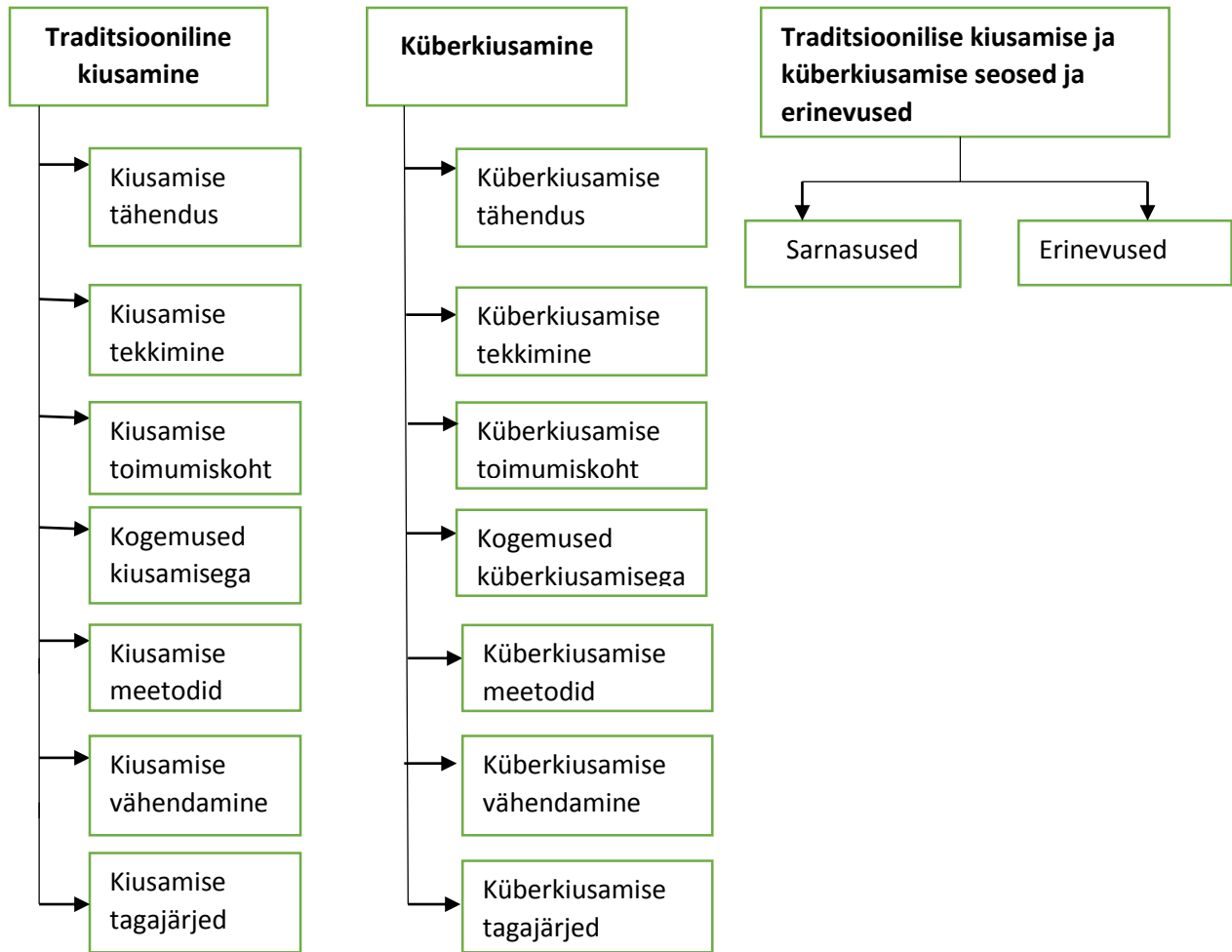
minutit. Enne küsitluse algust tutvustas intervjuerija protseduureegleid (anonüümsus, pseudonüümid, luba salvestada). Intervjuu salvestamiseks kasutati diktofoni. Samuti täitis töö autor kogu uuringuprotsessi vältel uurijapäevikut, kuhu pandi kirja tööprotsessi jooksul tekkinud ideed ja kitsaskohad.. Uurijapäevikusse tehtud märkmeid kasutati hiljem intervjuude transkribeerimisel, töö kodeerimisel, kategoriseerimisel ning ka intervjuude analüüsimisel. Kogu uurimisprotsessi vältel tegi töö autor koostööd juhendajaga.

2.1.4 Andmeanalüüsi meetodite kirjeldus

Teostatud intervjuude andmed analüüsiti kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutades. Tulemusteni jõudmiseks kasutas uurija induktiivset lähenemist. Kõigepealt tutvus töö koostaja intervjuust saadud andmetega ning seejärel transkribeeriti kõik intervjuud kasutades Tallinna Tehnikaülikooli Küberneetika Instituudi loodud veebipõhist transkriptsiooniprogrammi „Webtrans“. Kokku transkribeeriti 86 lehekülge teksti. Transkribeerimise järel luges uuringu läbiviija intervjuud korduvalt läbi ja hakkas saadud andmeid kodeerima võttes aluseks tähendusliku üksuse. Tähenduslik üksus on sõnade või seisukohtade kogum, mis seostub uuritava teema keskse tähendusega (Graneheim & Lundman, 2004). See võib koosneda rohkem kui ühest lausest ja sisaldada endas mitut mõtet (Elo & Kyngäs, 2008). Töö autor otsis intervjuu küsimuste vastustest välja olulisema info mis, annab vastuse uurimisküsimustele. Uurija kodeeris transkriptsioone märtsis ja aprillis 2015. Pärast kõikide intervjuude kodeerimist koostati koodiraamat, mida samuti korduvalt töö usaldusväarsuse suurendamiseks kontrolliti ning vajadusel muudeti. Uurimuse kodeerimise reliaabluse tõstmiseks tegi uurija koostööd ka kursusekaaslasega, kes aitas intervjuud osaliselt kodeerida. Eriarvamuste tekkimisel vaieldi need selgeks.

Kodeerimisele järgnes kategooriatesse paigutamine. Uurija grupeeris koodid oma uurimisküsimuste põhjal kategooriatesse ning seejärel printis ning lõikas koodid välja (vt. lisa 2). Uuringu läbiviija luges ja tõstis koode ümber seni, kuni olid eristatud tähenduselt sarnased koodid. Seejärel paigutati koodid alakategooriatesse ning pandi neile sobivad nimetused. Lõpuks jagas uurija alakategooriad sisu järgi peakategooriatesse ja andis neile nimetused. Peakategooriate nimetusteks said traditsiooniline kiusamine, küberkiusamine ja traditsioonilise kiusamise ja küberkiusamise sarnasuste ja erinevuste võrdlus (vt. joonis 1).

Koodidest kategooriate moodustamisel valisin näiteks koodid *füüsiline kiusamine* ja *koolikoti peitmine* ning paigutasin need koodid alakategooriasse, mille nimetuseks sai kiusamise meetodid. Veel võib näitena tuua koodid *sõnaõiguse puudumine* ja *kodune eeskuju*. Need otsustasin paigutada alakategooriasse, mille nimetuseks sai kiusamise tekkimine. Mõlemad alakategooriad koondasin lõpuks peakategooriasse, mille nimetuseks sai traditsiooniline kiusamine (vt. lisa 3).

Joonis 1. Ala- ja peakatagooriade moodustamine.

3 Tulemused

Intervjueeritavate arvamused küber- ja tavakiusamise seoste ja erinevuste kohta ilmnevad kõige selgemalt vastuseid rühmitades. Seetõttu on intervjuude tulemused esitatud teemaplokkide kaupa, kus vastajad kirjeldavad kiusamise üldisemat tähendust, kiusamisprotsessi ja selle tagajärgi, oma isiklikke kogemusi ning arutelu kiusamiskäitumise võimaliku vähendamise kohta. Tulemustes tuuakse välja nii noorte, lapsevanemate kui ka mõlemate ehk siis intervjueeritavate arvamused.

3.1 Traditsiooniline kiusamine

Kiusamise tähendus. Kiusamise tähendust mõistsid intervjueeritavad sarnaselt. Välja toodi, et kiusamise eesmärgiks on kiusatavale haiget teha põhjustades ohvrile valu kas siis füüsiliselt või vaimselt. Nenditi, et kiusamiskäitumine on läbi aegade eksisteerinud ja sageli inimesele loomumane.

Kiusamine on kogu aeg olemasolev inimkäitumise väljund kus on füüsiliselt või vaimselt ohvrist tugevam kiusaja ja nõrgem kiusatav. Selle protsessi eesmärgiks on füüsilise või vaimse valu põhjustamine ohvrile. (Maimu)

Kiusamise tekkimine. Kiusamise tekkepõhjustena toodi välja kiusaja isiksusesisesed probleemid nagu võimu näitamise vajadus, kompleksid, tähelepanu vajadus, enesehinnangu probleemid, sõnaõiguse puudumine kodus. Kiusajad võivad hakata kiusama, et koguda kaasõpilaste seas populaarsust või eesmärgiga saada liidriks. Veel toodi kiusamise tekkepõhjustena välja erinevuse faktor. Ohvrit kiusatakse sellepärast, et ta mingil põhjusel erineb kaaslastest - kas välimuselt, füüsiliselt, vaimselt või ka näiteks maailmavaadete ja arvamuste poolest. Arvatakse, et kiusamiskäitumise ohvriks saavad sagedamini nõrgad ja arad inimesed, kes ei oska enda eest seista. Samuti võib kiusamine tekkida majanduslike tasemetega erinevuse tõttu.

No võib ka olla näiteks inimene vaene - ei käi piisavalt ilusate riietega ringi kuna ei ole raha endale neid osta. Perekond on nii vaene, et inimene ei saa ennast pesta ning haiseb või midagi sellist. (Kristo)

Kiusamise tekkepõhusena toodi välja ka meedia, sõbrad või vanemad, kelle eeskujul on kiusamist nähtud ja seda soovitakse jäljendades järele proovida. Intervjueeritavate arvates võib kiusamine tekkida ka juhul kui inimene on pandud valiku ette, kas olla kiusatav või kiusaja.

Kiusamise toimumiskoht. Intervjuudest selgus, et vastanute arvates leiab kiusamine aset eelkõige põhikoolis. Samas arvati, et kiusamiskäitumist võib kohata ka teistes kohtades kus noored kokku saavad: huvialaringides, trennis või lihtsalt õues mängides. Intervjueeritavate arvates ei ole harvad kiusamised ka koduses keskkonnas. Lapsevanemad usuvad, et lasteaedades ja töökohtadel toimub kiusamiskäitumist vähem.

Kiusatakse vähesel määral lasteaedades. Lasteaialapsed on väikesed ja ei saa kiusamisest veel aru. Seetõttu on kiusamisel vähem tõsiseid tagajärgi. Vähesel määral esineb kiusamist ka töökohtadel. (Merike)

Enda kogemused kiusamisega. Siin saab jaotada intervjueeritavate vastused kaheks. Ühed, kes arvavad et kiusamine käib elu juurde ja enamus meist on olnud suuremal või väiksemal määral nii kiusamise ohvrid kui ka ise kiusajad.

Füüsilist kiusamist pole kogunud. Vaimset kiusamist on esinenud küll kui koolis oli kohustuslik mitte väga naiselik spordiala Judo. (Kadri)

Igäiks meist on olnud suuremal või vähemal määral kiusamise ohver mis on lõpenud erinevate tagajärgedega. Mind kiusati lapsepõlves R-tähe pöristamise pärast. (Maimu)

Ma arvan seda, et kõik inimesed on mingil määral olnud nii kiusajad kui ka kiusatavad mingil hetkel oma elus, aga endal on selline kogemus rääkida, et vahetasin kunagi põhikoolis kooli ja kui ma sinna uude klassi läksin siis need uued klassikaaslased hakkasid kiusama mind. (Kaido)

Teised intervjueeritavad usuvad, et pole elus kordagi olnud ei kiusajad ega ohvrid. Samas nendivad needsamad vastajad, et on kõrvalt näinud kuidas kedagi kiusatakse.

Mhmm... ise ma nagu ei ole olnud kiusamise ohver aga üks.. kuidas ma ütlen.. üks tuttav siis, et .. koolikaaslane kunagi ammu oli selle ohver. Ta oli selline omapärane ja ebatavaline koolipoiss - väga tark, kuid nagu väikse puudega füüsilises mõttes ja ta sai kiusamise ohvriks teiste poolt. (Meelis)

Kiusamise meetodid. Kiusamismeetodid jagunevad intervjueeritavate arvamuste põhjal vaimseteks ja füüsilisteks. Arvatakse, et sagedamini esineb vaimset kiusamist. Konkreetsetest kiusamismeetoditest toodi välja solvamised, hüüdnimedega kutsumised, narrimised, tagarääkimised ja kuulujuttude levitamine. Füüsilistest kiusamismeetoditest aga juustest tirimine, nügimine, tõukamine, löömine ja peksmine. Intervjueeritavad arvavad, et kiusamismeetodina kasutatakse ka ohvri asjade ära võtmist, asjade peitmist, lõhkumist või

ohvri pihta asjade loopimist. Veel toodi välja kiusamine läbi ignoreerimise ja kiusamine läbi interneti ning mobiiltelefoni.

Ma arvan, et kiusamise viise ongi kaks tükki, kas sa teed inimesele füüsiliselt haiget või siis sõnadega ehk vaimselt. (Kaido)

Kiusamise tagajärjed. Lapsevanemad usuvad, et kiusamise tagajärjed sõltuvad kiusamiskäitumise agressiivsusest ja kiusatava vaimsest tugevusest. Intervjuudest selgus, et tagajärjed võivad olla vaimsed nagu solvumine, pettumus, segadus (miks just mind kiusatakse), enese süüdistamine, emotsionaalselt halb enesetunne, soovimatus kooli minna, õpiedukuse langus, halba seltskonda sattumine, alkoholi ja narkootikumide kuritarvitamine.

Ohvril võib tekkida väga madal enesehinnang, mis võib jätta talle jälje kui mitte kogu eluks, siis väga pikaks ajaks. See takistab teda igapäevaseid toimetusi edasi tegemast, ütleme kooli õpilastel suured keskendumiseraskused, nende õppeedukus võib kõvasti langeda. (Maimu)

Noorte arvates võivad kiusamise ohvritel tekkida ka pikemaajalised traumad, mis jäävad mõjutama ka hilisemat elu. Intervjueeritavad arvavad, et kiusamise ohvritel võivad esineda ka keskendumiseraskused, madal enesehinnang, enesesse tõmbumine (üksildus), käitumishäired, stress ja sügav depressioon. Lisaks võivad intervjueeritavate arvates olla kiusamiskäitumise tagajärjed füüsilised nagu marrastused, sinikad, luumurrud, enda vigastamine, surm.

Kiusamine võib jääda väga kauaks meelde ja seada mingisuguseid piiranguid elus kui näiteks öeldakse, et oled selline ja siis sa hakkadki ennast sellisena tundma. Mina arvan, et mida nooremas eas kiusamine toimub seda hullemini kiusamine hilisemat elu mõjutada võib. (Kadri)

Kiusamise tagajärjed võivad olla füüsilised nagu sinikad, marrastused ja luumurrud. (Meelis)

Kiusamise vähendamine. Traditsioonilise kiusamise vähendamiseks tegid intervjueeritavad erinevaid ettepanekuid. Vastajad arvasid, et kiusamine saab alguse kodusest kasvatuses ning selle vähendamiseks tuleks üle vaadata perekonnasisesed suhted. Oluline on perekonnas üksteise märkamise, avameelsed suhted ja probleemidest rääkimine. Lapsevanemad arvasid, et vanemad võiksid suunata oma lapsi tegelema erinevate treeningute, huvialaringide või hobidega siis ei jää noortel nii palju vaba aega sõpradega tänavatel ja kaubanduskeskustes hulkumiseks. Intervjueeritavate arvates on kiusamise vähendamise seisukohalt hea, kui ka koolis juhitaks pidevalt õpilaste tähelepanu kiusamise probleemile.

Seda ei tohiks võtta kui üht loomulikku ja paratamatut osa koolielust. Noored arvavad, et kiusamise vähendamisele koolis aitaks kaasa, kui ka psühholoogid või politseinikud käiksid koolides ja räägiksid erinevatest kiusamisjuhtumitest ning nende tagajärgedest.

Ma arvan, et kõik algab kodust ikkagi, et vanemad võiksid lapsi õpetada ja hoida rohkem, et nad oleksid tolerantsemad. Samamoodi koolis õpetajad peaksid ka ikkagi vaatama, et kes hoiab omaette ja kes kelle üle seal naerab. (Kristel)

Intervjuudest selgus, et kiusamist aitaks vähendada ka kiusamisprotsessi sekkumine. Kui näed, et kedagi kiusatakse, siis tuleb sekkuda. Tähelepanu juhiti ka sellele, et kiusamise ohvrid peaksid saama kellegi poole oma murega pöörduda. Intervjueeritavate arvates oleks hea ka laiemat üldsust kiusamise probleemi aktuaalsusest teavitada ja korraldada meedias erinevaid kampaaniaid, mis tekitaksid inimestes diskussiooni.

3.2 Küberkiusamine

Küberkiusamise tähendus. Küberkiusamist tõlgendasid kõik intervjueeritavad kui kiusamiskäitumist, mis leiab aset kasutades mingeid tehnoloogilisi vahendeid nagu telefone ja arvuteid.

See on kiusamine läbi arvuti ja kui vanasti see arvuti oli võibolla ainult kodu, siis tänapäeval on meil kõik tahvelarvutid ja nutitelefonid ja ja need saad ju igalepoole kaasa vedada. (Merike)

Küberkiusamise tekkimine. Intervjuudest selgub, et küberkiusamise tekkepõhjuseks peetakse arvutite ja muu tehnoloogia kiiret arengut. Arvutit kasutatakse väga tihti suhtlemiseks teiste inimestega. Internetis on väga populaarsed erinevad suhtlusportaalid, kuhu inimesed teistele vaatamiseks enda kohta infot ja pilte saavad üles laadida. Enese kohta info levitamine on muidugi omal vastutusel. Nagu intervjuudest selgub, on üheks oluliseks küberkiusamise tekkepõhjuseks internetis enda kohta info jagamine. Vastajad toovad välja ka fakti, et küberkiusamine võib olla tavakiusamise pikendus. Peetakse silmas seda, et tavakiusamise protsess võib jätkuda küberruumis.

Mida edasi tehnoloogia areneb seda enam võime kokku puutuda küberkiusamise probleemiga. Küberkiusamist tekitab see, et mingisugune nutiseade on sinuga igalpool kaasas ja läbi selle on võimalik kiusata ööpäev läbi. (Merike)

Küberkiusamist võib tekitada näiteks kui kiusaja näeb internetis mingisugust ohvrit kellel on ka mingisugune konto kus on info või pilt mis talle ei meeldi või siis tavakiusamine lihtsalt nagu jätkub internetis. (Kaido)

Samuti usuvad intervjueeritavad, et on olukordi, kus kiusamise ohver ei saa realses elus enda kiusajale vastu hakata, kuna see on füüsiliselt suurem ja tugevam. Ohver kasutab seetõttu internetis olevaid võimalusi, et enda kiusamise eest kätte maksta ning asub enda kiusajat küberkiusama.

Küberkiusamise toimumiskoht. Intervjuude põhjal võib järeldada, et kõige sagedamini võib näha küberkiusamise ilminguid erinevates sotsiaalmeedia portaalides nagu facebook, skype ja twitter. Samuti küberkiusatakse erinevates jututubades ja laste arvates ka online mängudes. Veel on võimalik küberkiusamist kohata inimeste blogides ja erinevate meedia väljaannete kommentaariumides. Küberkiusamist on võimalik toime panna ka läbi e-mailide, telefonikõnede ja sõnumite.

Küberkiusamine võib toimuda internetis erinevates portaalides nagu Skype, Facebook, Twitter, mobiilides ja no nendel kanalitel toimubki see küberkiusamine. (Meelis)

Enda kogemused küberkiusamisega. Kõik lapsevanemad ja mõned lapsed väitsid, et nendel puudub kogemus küberkiusamisega nii kiusaja kui ohvrina. Vaadeldava kiusamisliigi olemasoluga ollakse kursis tänu meedias kajastuvatele lugudele. Intervjuu vastustesse süvenedes võib siiski väita, et mõningaid küberkiusamise seiku on vastanute seas ette tulnud. Näiteks meenub intervjueeritaval lugu kus rate.ee keskkonnas grupiviisiliselt ühe kasutaja pilte kehvade hinnetega hinnati ja solvavalt kommenteeriti. Veel on püütud kaasata üht intervjueeritavat küberkiusamisse kasu saamise eesmärgil. Sel juhul ähvardatakse ohvrit mingi hüve saamiseks - näiteks läbi kompromiteerivate piltide või videote levitamise. Küberkiusamise ohvriks on langenud ka vastanute sõbrad ja tuttavad, keda on näiteks ahistatud läbi ähvardavate telefonikõnede ja smside ning kelle fotosid on luba küsimata täiskasvanutele mõeldud portaalides avaldatud.

Ennast nagu ei mäleta, et oleks nagu küberkiusatud otseselt aga tean, et ühel sõbrannal on küll üks endine boyfriend niiöelda kes siis helistab pidevalt, juba aastate vältel on see toimund, et helistab ja ähvardab igasuguste asjadega. (Kadri)

Ükskord isegi oli selline lugu, et rate.ee's oli üks koolikaaslane kes oli kõõrdsilm ja siis me kirjutasime talle iga pildi alla mingisuguse kommentaari umbes, et üks silm vaatab hiinamaa poole ja teine silm vaatab..ma täpselt ei mäleta mis sõna see oli aga teisele poole ja siis kirjutasime seda talle ikka sadu ja sadu kordi sinna piltide alla. Seda nägid hästi paljud inimesed ja see poiss muidugi on siiamaani solvunud. (Kaido)

Küberkiusamise meetodid. Enamus vastanutest arvab, et küberkiusamine sarnaneb traditsioonilise kiusamise verbaalse osaga. Internetis saab toimuda ainult verbaalne ehk vaimne kiusamine nagu solvamine, mõnitamine, laimu levitamine. Intervjueeritavate arvates on küberkiusamisel võimalik kasutada ka kompromiteerivaid pilte ja videoid kellegi naeruvääristamiseks või väljapressimiseks. Lisaks eelolevatele kiusamise meetoditele töid vastajad välja ka võõrale kontole sisse murdmise ja lapsevanemad mainisid ka pedofiilide olemasolu küberruumis.

Meedas ju väga sageli kajastatakse neid küberkiusamise situatsioone, et noh ütleme, et seal postitatakse kuskile sotsiaalmeediasse häbistavaid pilte või tehakse mingeid fotosid juhuslikult, mida siis ilma luba küsimata levitatakse ja laetakse kuskile ülesse või siis kasvõi nimeliselt solvatakse kedagi kuskil. Meedias olen kuulnud palju ka ütleme no ma ei tea, see on nüüd lausa kriminaalne tegu küll aga noh ütleme et on need igasugu laste ahistajad ja pedofiilid ka tegutsevad kasutades siis nii öelda küberruumi. (Maimu)

Küberkiusamise tagajärjed. Intervjueeritavad peavad levinumateks küberkiusamise tagajärgedeks solvumist, pettumust, kurbust, ebakindlust, stressi, masendust ja depressiooni. Ohvril võib tekkida ka paranoia, kui kiusaja on küberruumis anonüümne ja ohver ei tea, kes teda kiusab. Küberkiusamise tagajärjel võib ohver sattuda halba seltskonda ning arvatakse, et võib esineda ka enese tahtlikku vigastamist. Veel arvatakse, et küberkiusamine võib viia sagedamini kui traditsiooniline kiusamine suitsiidini.

Küberkiusamise tõttu on rohkem enesetappe, sest et kui teised asjad unustatakse ära, siis internetist leitakse kõik alati ülesse. Internetis on ju ka see, et kui omavahel on sul võibolla klassis mingi kiusamine aga kui sa paned selle internetti, siis seda teab sul pool maailma. (Merike)

Küberkiusamise vähendamine. Kõige efektiivsemaks küberkiusamise vähendamise meetodiks peetakse intervjueeritavate arvates enda kohta küberruumis avaldatava info ja piltide kriitilise pilguga ülevaatamist ning võimalusel avaldamata jätmist. Lapsevanemad pakuvad välja, et mõõdukas vanemlik kontroll lapse tegevuse üle internetis aitab samuti küberkiusamist vähendada.

No kindlasti esimene asi oleks siis kontroll kodus. Oma last tuleks kontrollida mis lehekülgedel ta käib ja jälgida natukene mis ta seal internetis teeb. See on kindlasti üks asi, mida vanemad võiksid teha. Tänapäeval on kõik lehed kättesaadavad aga saab panna ka keelde peale, et ei saaks minna ja mõned lehed üldse ära keelata. (Merike)

Lapsed aga pakuvad välja, et küberkiusamist aitaks vähendada see, kui teha suhtlusportaalid isikupõhiseks (näiteks sisselogimine ID-kaardi alusel). Mõned vastanutest usuvad, et küberkiusamist on raske vähendada, kuna “internet on kontrollimatu“ ja sõnavabadus segab küberkiusamise probleemiga tegelemist. Samas teatakse võimalustest saamaks küberkiusamise probleemile lahendusi, kas siis veebilehe administraatori või politsei kaudu. Vastajate arvates võiks küberkiusamisest rääkida koolides enam ning anda õpilastele ka käitumisjuhendeid küberkiusamise korral.

3.3 Traditsioonilise kiisamise ja küberkiisamise sarnasused ja erinevused

Traditsioonilise kiisamise ja küberkiisamise seosed. Intervjueeritavad näevad nende kahe kiisamisliigi puhul seosena näiteks eesmärkki, milleks on tahtlikult ja korduvalt teisele inimesele emotsionaalset valu põhjustada.

Kiisu ajamine ongi nagu pikem protsess, et see ei ole mingi ühekordne asi. Nii tavakiisamise puhul kui küberkiisamise puhul on siis see tegevus nagu korduv. (Maimu)

Vastajad usuvad, et nii traditsiooniline kiisamine kui ka küberkiisamine tekivad sarnastel põhjustel ja sarnanevad ka oma omaduste poolest. Mõlema kiisamisliigi korral on keegi kiisaja ja keegi ohver. Intervjuudest selgub, et sarnanevad ka verbaalsed ehk vaimsed kiisamise meetodid. Nii küberruumis kui ka näost-näkku kasutatakse sarnaseid kiisamise meetodeid nagu solvamine, mõnitamine ja laimu levitamine. Veel tuuakse seostena välja ka nende kahe kiisamisliigi tagajärjed.

Ma arvan, et sarnased ongi need tagajärjed mis võivad tekkida, inimene langebki depressiooni, masendusse, hakkab kasutama meelemärke ja ka tekkepõhjused on samad, et sa tahad kedagi solvata, kellegile halba teha. (Kristel)

Traditsioonilise kiisamine ja küberkiisamise erinevused. Intervjueeritavate arvates on traditsioonilisel kiisamisel ja küberkiisamisel mõned erinevused. Välja tuuakse näiteks kiisamise koht. Tavakiisamise korral toimub tegevus enamasti näost-näkku, küberkiisamise korral aga internetis.

No kui siin juba võtta see sõna - küberkiisamine ja tavakiisamine siis kindlasti see asukoht on erinev, et üks toimub siis küberkeskkonnas, teine toimub näost näkku siis kuskil kooli ruumides või kus iganes väljaspool siis küberkeskkonda. (Martin)

Vastajad usuvad, et kuna tegevus toimub internetis on ohvril raskem ennast kaitsta, sest küberkiisamine võib toimuda ükskõik kus ja ükskõik kuna.

Tavakiusamisel sa pead reaalselt inimest nägema aga küberkiusamisel ma võin kasvõi öösel kell kaks talle selle kommentaari panna või ükskõik mida teha, et jah.. (Kadri)

Veel arvavad vastajad, et küberkiusamise korral on ohvril raskem kiusamiskäitumisele vastu hakata kuna arvuti vahendusel on kiusajal võimalik jääda anonüümseks ja oma identiteeti mitte avalikustada. Sellisel juhul kiusamise ohver ei pruugi teada, kes teda kiusab. Internetis on võimalik luua endale ka meelepärane identiteet.

Küberkiusamine kui selline on nagu vähe anonüümsem või nii öelda mida nagu saab teha inimene kes võibolla näiteks kui võtta õpilaste pealt siis koolis nagu ei julgeks nii palju öelda aga noh küber see on kuskil arvuti ekraani taga peidus, seal ta on võibolla julgem ja julgeb nagu rohkem kiusata. (Martin)

Intervjueeritavad arvavad, et küberkiusamine võib mõjuda ohvrile raskemalt kuna kiusamine internetis on püsivam. Internetti kirja pandud solvangud, pildid ja videod püsivad seal seni kuni keegi need ära kustutab. Veel usuvad vastajad, et küberkiusamise tagajärjed võivad ohvrile olla raskemad kuna küberkiusamise korral võib kiusamiskäitumist jälgida suur hulk inimesi. Tavakiusamise korral näevad kiusamist enamasti inimesed, kes samas kohas viibivad.

Kui ma ütlen midagi või postitan internetti kiusajana siis seda näevad ju tegelikult võibolla isegi tuhanded, sajad tuhanded inimesed aga kui toimub tavakiusamine siis võibolla mul on lihtsalt keegi kõrval või ei näe üldse keegi seda. (Kadri).

Intervjueeritavad usuvad, et küberkiusamisel ei saa kasutada füüsilist jõudu, mis tõttu on küberruumis võimalik kiusata ka endast füüsiliselt suuremaid ja tugevamaid inimesi.

Küberkiusamisel ei saa teha füüsiliselt haiget. Tavakiusamisel on see võimalik. Küberkiusamisel võib olla kiusajaks nõrk ja arg inimene aga tavakiusamise puhul tavaliselt nõrk ja arg inimene ei lähe endast tugevamat kiusama. (Kaido)

Vastajad tõid välja ka selle, et kui traditsioonilise kiusamise korral näeb kiusaja ohvri reageerimist kiusamiskäitumisele, siis küberkiusamise puhul kiusaja ohvri emotsiooni ei näe. Usutakse, et küberkiusamise korral on sagedasemad juhtumid, kus kiusaja ja ohver on omavahel täiesti võõrad inimesed.

4 Arutelu

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada millistena tajuvad ühe Eesti kutsekooli 16-aastased noored ja nende lapsevanemad tava- ja küberkiusamist, nende seoseid ja erinevusi. Esimeseks uurimisküsimuseks sai: kuidas tajuvad tavakiusamist 16-aastased noored ja nende lapsevanemad? Intervjueeritavad leidsid, et kiusamise eesmärgiks on ohvrile kas siis vaimselt või füüsiliselt haiget teha. Ka Sullivan et al., (2004) on jaganud kiusamise füüsiliseks ja mittefüüsiliseks. Intervjueeritavad märkisid, et kiusaja on tavaliselt ohvrist füüsiliselt suurem või tugevam. Veel toodi välja, et kiusajateks võib olla grupp inimesi, mitte üksikisik, ja siis pole füüsiline tugevus enam põhiliseks eelduseks. See arvamus on kooskõlas Olweuse (1999) teooriaga. Intervjueeritavad usuvad, et ohvril on raske kiusamisele vastu hakata, kui kiusajateks on temast vanemad inimesed.

Intervjuudest selgub, et kiusamine toimub eelkõige põhikooliealiste seas. Nooremad lapsed on veel liiga väikesed, et kiusamise tõsidusest aru saada ja nende seas toimub kiusamist harva. Intervjuude vastustest ilmneb, et enamasti usutakse, et ohvrite arv traditsioonilise kiusamise puhul väheneb vanusega. Samuti arvavad ka teised uurijad (Hinduja & Patchin, 2006, Ortega et al., 2012). Kuna kiusamiskäitumine leiab aset eelkõige kooliealiste seas, siis võib järeldada, et põhiliseks kiusamise kohaks peetakse kooli. Lisaks koolile arvavad intervjueeritavad, et kiusamiskäitumist võib kohata ka huvialaringides, trennides, õues mängides või kodus. Veel võib intervjueeritavate arvates vähesel määral kiusamist kohata ka lasteaias või töökohtadel. Sellega nõustuvad ka Smith ja Morita (1999, viidatud Kõiv, 2006 j), kes arvavad, et enamasti räägitakse siiski kiusamiskäitumisest koolides.

Intervjueeritavad on kiusajaid iseloomustanud kui suure võimu näitamise vajadusega, tavapärasest suurema tähelepanu vajadusega, suurte kompleksidega ja enesehinnangu probleemidega inimesi. Ka see sarnaneb Olweus (1995) kiusajate iseloomustusega. Kiusamise ohvrid on aga intervjueeritavate arvates iseloomult ja ka füüsiliselt nõrgemad inimesed, kes ei oska enda eest seista. Intervjuudest selgus, et kiusamise ohvritel võib esineda õpiedukuse langus. Nad võivad sattuda halba seltskonda ja hakata seetõttu kuritarvitama alkoholi või narkootikume. Ohvril võib tekkida väga madal enesehinnang, käitumishäired, stress ja sügav depressioon. Ka Olweus (1999) on uurinud kiusamise ohvreid ja leidnud, et tüüpilised kiusamise ohvrid on emotsionaalselt ebakindlad, murelikud, ettevaatlikud, õrnad ja vaiksed õpilased. Kiusamise ohvritel on madal enesehinnang ja negatiivne mina-pilt. Kui ohvriks on poisid, on nad tavaliselt füüsiliselt nõrgemad kui enamus nende eakaaslasi.

Teiseks uurimisküsimuseks sai: kuidas tajuvad 16-aastased noored ja nende lapsevanemad küberkiusamist? Intervjueeritavad arvavad, et küberkiusamine on läbi interneti

kiusamine, kasutades selleks IT-tehnoloogilisi vahendeid nagu arvutid või mobiiltelefonid. Paljud intervjueeritavad avaldasid arvamust, et küberkiusamine võib olla ka tavakiusamine, mis on kolinud küberruumi. Sarnasel arvamusel on ka uurijad Juvonen ja Gross (2008).

Küberkiusamise tekkepõhjustena tõid intervjueeritavad välja, sarnaselt Vandebosch ja Cleemput (2008) uuringuga, soovi maksta kätte enda kiusamise eest, ohvri mittesallimist ja tahet näidata oma võimu.

Küberkiusamise ohvriteks arvavad intervjueeritavad olevat eelkõige sagedased interneti kasutajad, kes jagavad sotsiaalmeedia vahendusel teistele vaatamiseks enda kohta infot ja pilte. Sarnasel arvamusel on ka Mesch (2009). Käesolevas uuringus mainisid vastanud, et tavakiusamise ohvrite seas esineb soovimatust kooli minna, õppeedukuse langust ja keskendumisraskusi. Agatston et al., (2012) aga on oma uurimuses leidnud, et sarnaseid tagajärgi kogevad ka küberkiusamise ohvrid. Intervjueeritavad peavad küberkiusajateks inimesi, kes reaalses elus oma arvamusi ja veendumusi sageli välja ei ütle. Paljud vastajad usuvad, et küberkeskkonna suhteline anonüümsus aitab kiusajal varjata oma identiteeti. See fakt annab ka arglikumatele inimestele võimaluse olla internetis tugev ja võimas. Sarnaselt intervjuudest saadud infoga, usuvad ka paljud teadlased, et anonüümsus on üks oluline küberkiusamise tunnus (Hinduja & Patchin, 2006; Kowalski et al., 2007; Li, 2007; Mesch, 2014; Slonje & Smith 2008). Kui traditsioonilise kiusamise korral peeti kiusajaks füüsiliselt suuremat ja tugevamat inimest, siis küberkiusamise puhul füüsiline suurus ei loe. Uuringus osalenud arvavad, et traditsioonilise kiusamise ohvrid võivad kättemaksuna asuda kiusama enda kiusajaid interneti teel.

Peamiste küberkiusamise meetoditena tõid intervjueeritavad välja avaliku laimamise, solvavate sõnumite saatmise, kompromiteerivate piltide või videote luba küsimata levitamise, võõrale kontole sissemurdmise ja teise isikuna esinemise. Need meetodid kattuvad paljuski Cowie (2013) poolt esitatud küberkiusamise meetoditega.

Kolmandaks uurimisküsimuseks sai: millistena tajuvad traditsioonilise kiusamise ja küberkiusamise seoseid ja erinevusi 16-aastased noored ja nende lapsevanemad? Intervjueeritavad tõid ühe olulise seosena välja kiusaja eesmärgi. Vastanute arvates on mõlema kiusamisvormi puhul kiusaja eesmärgiks tahtlikult ja korduvalt ohvrile valu ja ebamugavustunnet põhjustada. Wang et al., (2009) aga usub, et korduvus ei ole küberkiusamise puhul eelduseks. Kui näiteks grupiviisiliselt pannakse kiusatava pildi alla negatiivse sisuga kommentaare, siis iseenesest korduvust ei eksisteeri (iga inimene kirjutab ühe kommentaari). Traditsioonilise ja küberkiusamise sarnasuseks peeti ka fakti, et ükskõik millises vormis kiusamiskäitumise tekkimiseks on vaja vähemalt kahte osapoolt: kiusajat ja ohvrit. Ka selle fakti on teadlased oma töödes välja toonud, näiteks Thomas et al., (2015).

Veel arvasid intervjueeritavad, et mõlema vaadeldava kiusamisvormi puhul kasutatakse sageli vaimsed ehk verbaalsed kiusamismeetodid nagu laimamine, solvamine ja ähvardamine. Sama tulemuse on oma uurimuses saanud ka Mishna et al., (2009). Ka tagajärgede puhul arvasid mõned intervjueeritavad sarnasusi märkavat. Mõlema kiusamisliigi tagajärgedeks peeti ohvri solvumist, pettumust, kurbust, ebakindlust, stressi, masendust ja depressiooni. Sarnased tagajärjed on välja toodud ka mitmete teadlaste varasemates uurimustöodes (Menesini & Nocentini, 2009; Hinduja & Patchin, 2010).

Olulisimaks erinevuseks peavad intervjueeritavad seda, et küberkiusajal puudub võimalus oma ohvrile füüsilist valu põhjustada. Seevastu tavakiusamise puhul on füüsiline haiget tegemine sage nähtus. Teise olulise erinevusena toodi välja asjaolu, et küberkiusaja isik võib jääda tuvastamata. Tavakiusamise protsessis on kiusaja isik alati teada. Ka paljud tuntud uurijad on küberkiusamise võimalikule anonüümsele viidanud, mistõttu ohver ei pruugi teada, kes teda kiusab (Hinduja & Patchin, 2006; Kowalski et al., 2007; Li, 2007; Mesch, 2014; Slonje & Smith 2008). Vastajad toovad välja ka selle erinevuse, et sageli puudub küberkiusamise korral kiusajal tagasiside ohvri käitumise kohta ei pruugi kiusaja oma tegevuse tagajärge teadvustadagi. Seevastu tavakiusamise korral on enamasti ohvri emotsioon koheselt näha ning kiusaja saab hinnata oma tegevuse „tulemuslikkust“. Lisaks arvasid intervjueeritavad, et küberkiusamine on tavakiusamisest avalikum ja protsess pikem. Tavakiusamine on reeglina kahe isiku või väiksemate isikute gruppide vaheline asi, mille korral kiusamiseepisood ei kesta kaua. Küberkiusamise korral on „publik“ märksa laiem kuna info püsib internetis kaua aega ja seda saavad jälgida paljud inimesed. Sarnasele tulemusele on oma uuringutes jõudnud ka Ybarra & Mitchell (2004). Vastajad usuvad, et küberkiusamise puhul on ohvril raskem ennast kaitsta kui tavakiusamise korral. Ka selle arvamusega nõustuvad teemat varasemalt uurinud uurijad (Mesch, 2014; Peebles, 2014; Li, 2007; Slonje & Smith, 2008). Veel töid intervjueeritavad välja, et küberkiusamise puhul leiavad sagedamini aset olukorrad kus ohver ja kiusaja on omavahel täiesti võõrad inimesed.

4.1 Töö piirangud ja praktiline väärtus

Töö koostamist alustades tundus, et raskeimaks osaks on teoreetilise ülevaate andmine. Üsna pea sai selgeks tõsiasi, et tegelikkuses on keerukam hoopis andmete kogumine ja analüüsimine. Peale pilootintervjuu tegemist ilmnnes, et mitte ükski intervjuu küsimus ei ole päris sobilik ja seetõttu tuli neid muuta. Pärast teist intervjuud mõistsin, et sisukamate vastuste saamiseks võiksin küsimused intervjueeritavatele päev varem e-mailile saata - siis on neil võimalus küsimustega tutvuda ja käsitlevate teemade üle mõtiskleda. Tõepoolest, intervjuu küsimuste varasem saatmine aitas oluliselt suurendada vastustest saadava informatsiooni hulka ja sisukust. Töö piiranguks võib pidada kogematust intervjuerijana,

mille tõttu hakkasin vahetevahel tahtmatult vastajat suunama. Intervjuudest saadud informatsiooni oleks aidanud mitmekesisemaks muuta ka intervjuude transkribeeringute vastanutele tagasisaatmine täienduste tegemiseks. Samuti võis kannatada vastuste subjektiivsus, kuna andmeid kogus ja analüüsis sama isik. Kuna tegemist on piiratud valimiga kvalitatiivse uurimusega, siis ei saa antud töö tulemusi üldistada.

Kuigi tegemist on väiksemahulise kvalitatiivse uurimusega, võib töö praktilise väärtusena välja tuua kasulikkuse lapsevanematele, õpetajatele ja tulevastele uurijatele saamaks informatsiooni läbi viidud uuringu tulemuste kohta.

5 Kokkuvõte

Kiusamine koolilaste seas on vana ja üldtuntud nähtus. Lisaks tavapärasele kiusamisvormile on kiire info- ja kommunikatsioonitehnoloogia areng kaasa aidanud uue kiusamisliigi – küberkiusamise tekkimisele.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli selgitada välja, millistena tajuvad ühe Eesti kutsekooli 16-aastased noored ja nende lapsevanemad tava- ja küberkiusamist, nende seoseid ja erinevusi. Uurimismeetodina kasutati kvalitatiivset meetodit ja andmete kogumiseks poolstruktureeritud intervjuud. Intervjuudest saadud andmeid analüüsiti kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutades.

Uurimistöö tulemustest selgub, et kiusamiskäitumist üldisemalt nähakse kui agressiooni vormi, mille eesmärgiks on ohvrile kahju tekitamine. Nii tava- kui ka küberkiusamise korral eksisteerib tasakaalutus võimuhetes ohvri ja kiusaja vahel ning kiusamistegevuse korduv iseloom. Sageli võib tavakiusamise protsess küberruumis jätkuda.

Kiusamise tekkepõhjused nähakse kiusaja isiksusesiseseid probleeme nagu võimu näitamise vajadus, kompleksid, tähelepanu vajadus, enesehinnangu probleemid, sõnaõiguse puudumine kodus. Arvatakse, et tavakiusamiskäitumise ohvriks saavad sagedamini nõrgad, arad ja mingi tunnuse poolest teistest erinevad inimesed. Tavakiusamine on levinud eelkõige põhikoolieas olevate laste hulgas.

Küberkiusamise levimise teeb võimalikuks fakt, et inimeste sotsiaalne suhtlemine ja informatsiooni jagamine toimub järjest enam erinevates virtuaalsetes keskkondades nagu blogides, foorumites ja sotsiaalmeedia võrgustikes. Usutakse, et küberkiusamise ohvriks sattumine on sageli ohvri enese tegevusest tingitud. Seetõttu tuleks hoolikalt läbi mõelda, millist infot ja kellele interneti teel avaldada.

Isiklik kogemus tavakiusamise osas on paljudel olemas. Küberkiusamisest teatakse enam teiste isikute kogemuse või meedias kajastunud lugude kaudu.

Kahe vaadeldud kiusamisvormi olulisteks erinevusteks peetakse kiusamisprotsessi toimumise keskkonda (näost-näkku suhtlus versus suhtlus küberruumis), kiusamise võimalikku tagajärgede erinevust (vaimne ja füüsiline valu versus ainult hingeline valu). Samuti tuuakse välja, et küberkiusamise protsessi tunnistajateks on tavakiusamisega võrreldes suurem hulk inimesi ning selle ajaline kestvus on reeglina pikem. Olulise erinevusena nähakse küberkiusaja võimalust jääda anonüümseks.

Kõige efektiivsemaks kiusamiskäitumise vähendamise meetodiks peetakse lapsevanemate ning pedagoogide ennetustööd.

Summary

Bullying among schoolchildren is an old and well-known phenomenon. In addition to traditional bullying, the fast development of information and communication technology has contributed to the emergence of a new type of bullying — cyber-bullying.

The objective of this Bachelor's thesis is to identify, how 16-year-old pupils of an Estonian vocational school and their parents perceive traditional bullying and cyber-bullying, their connections and differences. Qualitative method was used as research methodology and semi-structured interviews to gather data. Data obtained from the interviews were analyzed using qualitative content analysis.

The research results indicate that bullying behaviour is generally seen as a form of aggression, the aim of which is to cause damage to the victim. In both traditional bullying and cyber-bullying, there exists imbalance in power relations between the victim and the bully, and both types are characterised by the recurring nature of bullying. Oftentimes, traditional bullying can continue in cyberspace.

As causes of bullying behaviour, respondents identified personality problems of the bully, such as the need to demonstrate power, complexes, attention deficit, self-esteem issues, and not having a say at home. It is believed that the victim of traditional bullying is often weak, shy and different by some feature. Traditional bullying is most prevalent among the basic school students.

The rapid spread of cyber-bullying is made possible by the fact that social interaction and sharing of information takes place in various virtual environments, such as blogs, forums and social media networks to an increasing extent. It is believed that falling victim to cyber-bullying is often the result of the victim's activity. Therefore, one should carefully consider what kind of information to disclose online and to whom.

Many people have personal experience with traditional bullying. Cyber-bullying is rather familiar from other people's experiences or stories covered in the media.

As a significant difference between the two types of bullying, respondents regard the environment, where bullying takes place (face-to-face communication versus communication in cyberspace), and the difference between the potential consequences of bullying (mental and physical pain versus emotional pain only). It was also pointed out that compared to traditional bullying cyber-bullying is witnessed by more people and its duration is generally longer. Another significant difference, as perceived by the respondents, is that a cyber-bully is able to remain anonymous.

The most effective method for reducing bullying behaviour is considered to be the prevention effort of parents and teachers.

Tänuõnad

Autor tänab kõiki õpilasi ja lapsevanemaid kes aitasid kaasa uurimustöö valmimisele ja osalesid intervjuudes. Samuti tänab autor kursusekaaslast Marlenet kes aitas intervjuude kodeerimisel ja Karinit kes aitas ja toetas kogu töö vältel oma nõu ja jõuga.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kuupäev:

Allkiri:

Kasutatud kirjandus

- Agatston, P. W., Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Students' Perspectives on Cyber Bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, S59–S60.
- Atlas, R. S., & Pepler, D. J. (1998). Observations of bullying in the classroom. *Journal of Educational Research, 92*, 86-99.
- Calmaestra, J. J., Nocentini, A., Ortega, R., Scheithauer, H., & Schultze-Krumblholz, A. (2010) "Cyberbullying: labels, behaviours and definition in three European countries". *Australian Journal of Guidance and Counselling, 20(2)*, 129–142.
- Carvalho, M., Fisher, S., Mahdavi, J., Russel, S., Smith, P. K., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its natural impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49*, 376 – 385.
- Cowie, H. (2013). Cyberbullying and its impact on young people's emotional health and well-being. *The Psychiatrist, 37*, 167-170.
- Diener, E. (1980). *The psychology of group influence*. New York: Erlbaum.
- Dunn, L., Morgan, C., O'Reilly, M., & Parry, S. (2004). *The Student Assessment Handbook*. London: Routledge Falmer.
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing, 62(1)*, 107–115.
- EU kids online (s.a.). Külastatud aadressil <http://eukidsonline.ut.ee/>
- Graneheim, U. H., & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today, 24*, 105–112.
- Heirman, W., & Walrave, M. (2008). Assessing Concerns and Issues about the Mediation of Technology in Cyberbullying. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 2(2)*, article 1.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice, 4*, 148-169.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2010). Bullying, cyberbullying, and suicide. *Archives of Suicide Research, 14(3)*, 206-221
- Isakannu, H. (2008). *Kiusamine internetis: noortevaheline käitumine võrgumaailmas kahe Tallinna kooli näitel*. Bakalaureusetöö. Tallinn: Tallinna Ülikooli Informaatika Teaduskond.
- Jose, P. E., Kljakovic, M., Scheib, E., & Notter, O. (2012). The joint development of behavioral bullying/victimization and cyber-bullying/victimization in adolescence. *Journal of Research on Adolescence, 22(2)*, 301-309.
- Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the School Grounds? – Bullying Experiences in Cyberspace. *Journal of School Health, 78(9)*, 496 – 505.
- Kalmus, V. (2009). *Eesti lapsevanemad on laste internetikasutuse suhtes ülemäära muretud*. Külastatud aadressil <http://eukidsonline.ut.ee/?p=15>

- Kowalski, R. M., Morgan, C. A., & Limber, S. P. (2012). Traditional bullying as a potential warning sign of cyberbullying. *School Psychology International*, 33(5), 505-519
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073-1137.
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007) Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), S22–S30.
- Kubiszewski, V., Fontaine, R., Potard, C., & Auzoult, L. (2015). Does cyberbullying overlap with school bullying when taking modality of involvement into account? *Computers In Human Behavior*, 43, lk 49-57.
- Kõiv, K. (2006). *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt*. Tartu: Haridus ja teadusministeerium.
- Kõiv, K. (2000). Koolikiusamine. Lapsed Eestis. (Toim. Kutsar, D.). ÜRO Tallinn, 43 45.
- Laherand, M. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23(4), 1777–1791.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in Schools A Research of Gender Differences. *School Psychology International*, 27(2), 157-170.
- Menesini, E., & Nocentini, A. (2009) Cyberbullying definition and measurement: Some critical considerations. *Journal of Psychology*, 217(4), 230-232
- Mesch, G. S. (2009). Parental Mediation, Online Activities, and Cyberbullying. *Cyberpsychology&Behavior*, 4.
- Mishna, F., Saini, M., & Solomon, S. (2009). Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyber bullying. *Children and Youth Services Review*, 31, 1222–1228.
- Monks, C. P., & Smith, P. K. (2006). Definitions of bullying: Age differences in understanding of the term, and the role of experience. *British Journal of Developmental Psychology*, 24, 801–821.
- Olweus, D. (1995). Bullying or peer abuse at school: Facts and intervention. *Current Directions in Psychological Science*, 4(6), 196-200.
- Olweus, D. (1999). Bullying prevention program. Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence, Institute of Behavioral Science, University of Colorado at Boulder.
- Olweus, D. (2013). School Bullying: Development and Some Important Challenges. *Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 751–80.
- Ortega, R., Elipe, P., Mora-Merchán, J. A., Genta, M. L., Brighi, A., Guarini, A., & Tippet, N. (2012). The Emotional Impact of Bullying and Cyberbullying on Victims: A European Cross-National Study. *Aggressive Behavior*, 38(5), 342-356.
- Peebles, E. (2014). Cyberbullying: Hiding behind the screen. *Paediatrics & Child Health* (1205-7088), 19(10), 527-528.

- Pepler, D., Cummings, J., & Craig, W. (2009). Steps to respect for everyone by everyone. *Rise Up for Respectful Relationships: Prevent Bullying. PREVNet Series, 2*, 199-206.
- Postmes, T., & Spears, R. (1998). Deindividuation and antinormative behavior: A meta-analysis. *Psychological Bulletin, 28*, 1073-1083.
- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology, 49*, 147-154.
- Sticca, F., & Perren, S. (2012). Is Cyberbullying Worse than Traditional Bullying? Examining the Differential Roles of Medium, Publicity, and Anonymity for the Perceived Severity of Bullying. *Journal of Youth Adolescence*.
- Sullivan, K., Cleary, M., & Sullivan, G. (2004). *Mida me teame koolikiusamisest? K. Krondel(Toim), Kiusamine koolis. Mis see on ja kuidas sellega toime tulla? (lk 1-22)*. Tartu: Atlex
- Sutton, J., & Smith, P. K. (1999). Bullying as a group process: An adaption of the participant role approach. *Aggressive Behaviour, 25*, 97-111.
- Thomas, H., Connor, J., & Scott, J. (2015). Integrating Traditional Bullying and Cyberbullying: Challenges of Definition and Measurement in Adolescents - a Review. *Educational Psychology Review, 27(1)*, 135-152.
- Vandebosch, H., & Cleemput, K. (2008). Defining Cyberbullying: A Qualitative Research into the Perceptions of Youngsters. *CyberPsychology & behavior, 4*.
- Vannucci, M., Nocentini, A., Mazzoni, G., & Menesini, E. (2012). Recalling unrepresented hostile words: False memories predictors of traditional and cyberbullying. *European Journal of School Psychology, 26(1)*, 44-61.
- Wang, J., Iannotti, R. J., & Nansel (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health, 45(4)*, 368–375.
- Whitney, I., & Smith, P. K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. *Educational Research, 35*, 3–25
- Willard, N. (2011). School response to cyberbullying and sexting: The legal challenges. *Brigham Young University Education & Law Journal, 2011(1)*, 75-125.
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressor and targets: a comparison of youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*, 1308 – 1316.
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., Wolak, J., & Finkelhor, D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to Internet harassment: Findings from the Second Youth Internet Safety Survey. *Pediatrics, 118(4)*, 1169–1177.

Lisa 1. Intervjueerimisküsimuste üldkava.

I. Tavakiusamise tajumine.

1. Palun rääkige mulle mida teie arvates kiusamine tähendab?
2. Mis võib tekitada teie arvates kiusamiskäitumist?
3. Kas olete ise või on mõni teie tuttav olnud kiusamise ohver?(Äkki on teil rääkida mõni lugu? Milles see seisnes?)
4. Kus teie arvates kiusamine toimuda võib?
5. Millistel viisidel teie arvates kiusatakse?
6. Kes võivad teie arvates olla kiusamiskäitumise ohvriteks?
7. Kes võivad teie arvates olla kiusajateks?
8. Millised võivad teie arvates olla kiusamise on tagajärjed?
9. Mida teie arvates saaks teha, et vähendada kiusamist?

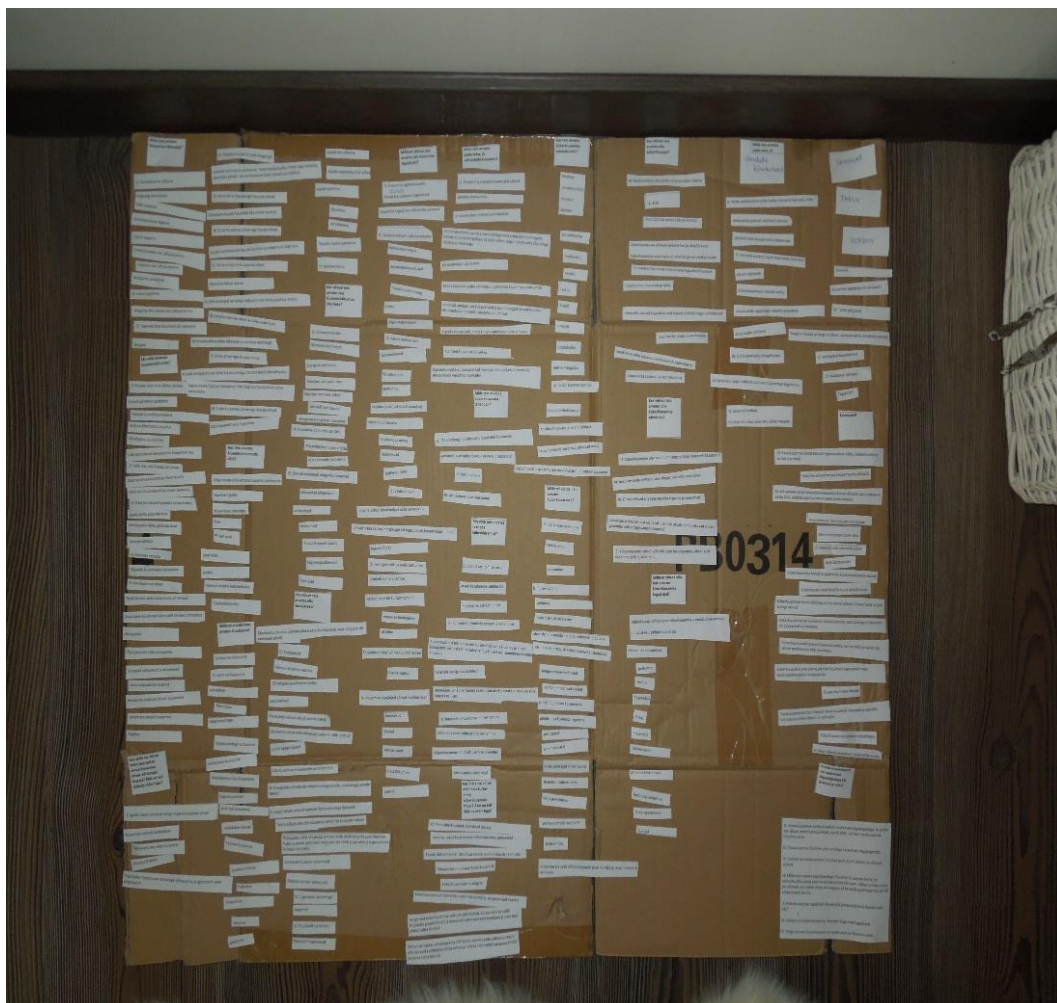
II. Küberkiusamise tajumine.

1. Palun rääkige mulle mida teie arvates küberkiusamine tähendab?
2. Mis võib teie arvates tekitada küberkiusamist?
3. Kas olete ise või on mõni teie tuttav olnud küberkiusamise ohver või hoopis kiusaja?(Äkki on teil rääkida mõni lugu? Milles see seisnes?)
4. Kus teie arvates küberkiusamine toimuda võib?
5. Millistel viisidel teie arvates küberkiusatakse?
6. Kes võivad teie arvates olla küberkiusamise ohvriteks?
7. Kes võivad teie arvates olla küberkiusajad?
8. Millised võivad teie arvates olla küberkiusamise tagajärjed?
9. Mida teie arvates saaks teha, et vähendada küberkiusamist?

III. Tavakiusamise ja küberkiusamise seoste ja erinevuste tajumine.

1. Rääkige mulle mis on teie arvates küberkiusamisel ja tavakiusamisel sarnast?
  2. Rääkige mulle mis on teie arvates tavakiusamisel ja küberkiusamisel erinevat?
  3. Kumb kiusamisvorm on teie arvates raskemate tagajärgedega või julmem? Miks?
- Kas teil oleks veel midagi teemaga seonduvat rääkida/lisada?

Lisa 2. Foto kategooriatesse paigutamisest.

Lisa 3. Näide kategooriate moodustamisest.

KOODID	ALAKATEGOORIAD	PEAKATEGOORIA
Tahtlik tegevus Teise häirimine Kaks osapoolt Halva tegemine Füüsilise valu põhjustamine	Kiusamise tähendus	TRADITSIOONILINE KIUSAMINE
Kiusajal kompleksid Erined välimuselt Tähelepanu puudus Võimu näitamise vajadus Perekonna staatuse pärast kiusamine	Kiusamise tekkimine	
Kiusamine huvialaringides Kiusamine kodus Kiusamine koolis Kiusamisne töökollektiivis Kiusamine lasteaias	Kiusamise toimumiskoht	
Kiusati R-tähe põristamise pärast Sai kiusamise ohvriks uues koolis Kiusas klassiõde Pinginaaber kiusas läbi ignoreerimise Kiusati kuna harrastas meheliku spordiala	Kogemused kiusamisega	
Ignoreerimine Taga rääkimine Kuulujuttude levitamine Löömine Asjade lõhkumine	Kiusamise meetodid	
Madal enesehinnang Stress Õpiedukuse langus Sinikad Mõnuainete kuritarvitamine	Kiusamise tagajärjed	
Perekonna mõju Kui näed kiusamist siis sekku Kampaniad kiusamise vähendamiseks	Kiusamise vähendamine	

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Lisanna Tamm (sünnikuupäev 3 veebruar 1990)

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Küberkiusamise ja tavakiusamise seosed ja erinevused ühe Eesti kutsekooli 16-aastaste noorte ja nende lapsevanemate arvamuste põhjal“, mille juhendaja on Piret Luik,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 14.04.2015